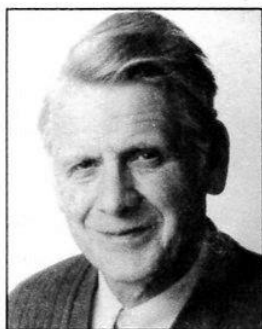

KLÆBU HISTORIELAG

ÅRSSKRIFT 1989

Ole Svaan, f. 1924. Jordstyretekniker/gårdbruker. Hobby: Historie, musikk. Pensjonist.

HELSING FRA STYRET

Lars L. Forseth gikk av som lagets formann på årsmøtet den 10. april i år. Forseth slutta etter eget ønske. Han la ned et stort arbeide for laget fra stiftelsen i 1981, og vi vil takke ham for helhjertet innsats gjennom 9 år.

Aktiviteten i laget i 89 har vært omtrent som tidligere år. Historiebladet er vårt viktigste og eneste organ som vi gir ut hver høst i nov. mnd. Vårt inntrykk er at bladet er populær salgsware og distribueres til medlemmer og ved løssalg ved dørene og i Klæbu Sparebank.

Bladutgivelsen er imidlertid ikke noen god forretning for historielaget.

Aufotografering av gamle bilder har laget drevet med i mange år. Pr. i dag kan vi vise ca. 400 bilder, som er lagt ut til gjennomsyn på biblioteket. Med grunnlag i vårt bildemateriale har vi behøstet endel lysbilder, som vi gjerne viser for publikum ved forskjellige anledninger.

Interju er det blitt mindre av i 89, noe som skyldes mannskapsmangel. Hvis noen som leser dette er interessert i å ta seg en slik jobb, så ta kontakt med historielaget. Merking av setervoller er også en aktivitet vi har drevet med de senere år. Nordmarka ble vi ferdig med i 88-89. Nå er det Brungmarka og Uassfjellmarka som står for tur.

Den 5. juni ble det foretatt endel utgraving på Tanemsåsen under ledelse av Kalle Sognes. Se nærmere inne i bladet.

Det er mange saker laget kunne tenke seg å gå inn for, men personer til å ta seg av de forskjellige saker er mangelfvare.

Lagets årsmøte ble avviklet i Kløverstua den 10. april, hvor 25 medlemmer møtte. Foruten årsmøtesaker og fyldig beretning og revidert regnskap, var det et kåseri i anledning grunnsholens 250 årsjubileum. Kåseriet var ved undertegnede.

Historielaget har nå 240 medlemmer.

Det er avhølt 4 styremøter og behandlet 19 saker. Klæbu kommune har støttet oss med bidrag over kulturbudsjettet, fotoinnsamlingen og til analysering av jernblester.

Klæbu Sparebank støtter oss hvert år, samt tar imot bladet til løssalg.

Klæbu Gammeldansforening støtter oss økonomisk.

Klæbu Historielag takker alle som har støttet oss økonomisk, eller på annen måte har hjulpet oss slik at vi kan holde den forholdsvis store aktivitet oppe.

Klæbu, okt. 1989

Ole Svaan, formann.

KLÆBU HISTORIELAG

Styrets sammensetning etter årsmøtet 10/4-89.

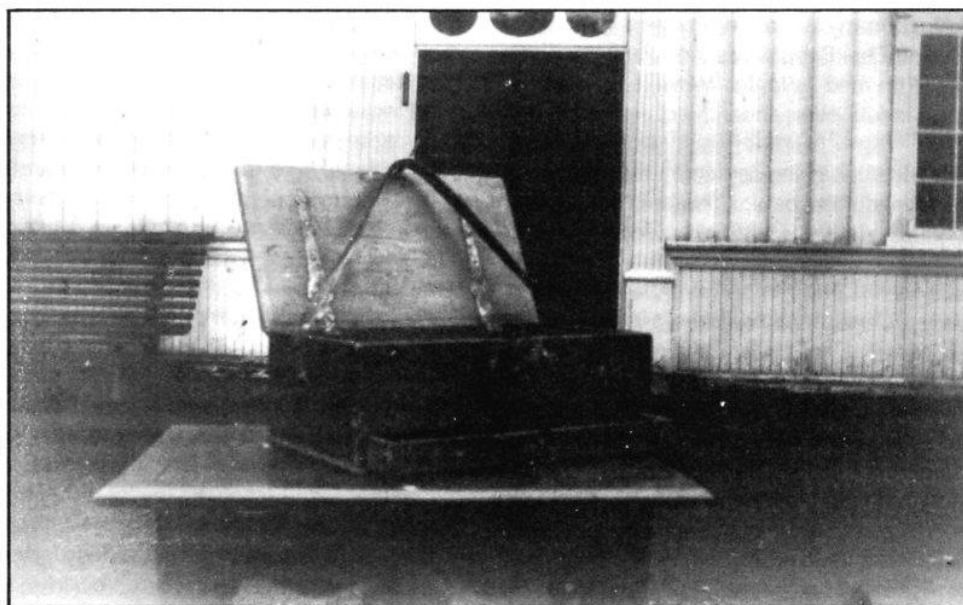
Formann: Ole Svaan
Nestformann: Inge Uevang
Sekretær: Signy Gausen
Kasserer: Eli Myhr
Styremedl.: Ragna Flatjord

Uaramedl.:
Eva Haftorn
Emma Hagstad
Nils Melandsør

Redaksjonshomite:
Ole Svaan (redaktør)
Eva Haftorn
Lars Braa
Per Ulseth
Terje Thun

INNHold:

Arne Skjånes:	Fra omgangsskole til fastskole og seminar	4
Martin Lamvik:	Første skuledirektør i Trondhjem Stift Johannes Henrik Berg	7
Kalle Sognnes:	Bygdeborgen på Tanemsåsen	9
Leif Østlyng:	I tømmerkoje 1939-1940	12
Ragna Flatjord:	«Kaffe-på-senga» tradisjonen i Bostad	13
Husmanden i Sjøbygden:	Om fortærainnesheita her i valn	14
Leif Østlyng:	Historier om Jon Hyttsagen	16
Helene Jonassen:	Dampskipet «Telegraf»	17
John Aas:	Mineraler og gruvedrift	18
Lars Braa:	Glimt fra landbruket på 1850-tallet	20
Terje Thun:	Gamle furukonger	21
Reidun Ræder Svaan:	Barndomsminner	23
	Litt om bidragsyterne	27

Skolemesterskrinet fra Forseth, brukt av Eidsvollmannen, Lars L. Forseth, som var omgangsskolelærer i Klæbu.

Forside: Syttenhundrefuru (LLF 1781), Akvarell av Unni Woldvik

Fra omgangsskole til fastskole og seminar

Trekk av en bygds kulturhistorie

Av: Arne Skjånes, sen.

Vil en orientere seg i åndslivet i Klæbu fra slutten av 1700-tallet til et stykke inn i det følgende århundre, bør en især feste seg ved årstallet 1795. Gjennom en reform av skolestellet i det året legges grunnlaget for en rik kulturutvikling gjennom de følgende tre - fire desennier, noe som sikkert bare få bygder kan vise maken til.

I nevnte år innkalte biskop dr. Johan Christian Schönheyder til et møte i Klæbu for å få omgangsskolen inn i mer ordnede forhold. Da ble det bestemt å inndele bygda i skolekretser og at det skulle holdes skole i 40 uker i året. Det ble likeledes fastsatt at «ingen Drengbørn eller Pigebørn kommer til at jætte (gjete) førend de have lært at læse ... Skolemesteren optegner nøie alle de Børn - som have indfundet sig i Skolen». Læreren skal undrvise etter instruks, og byggekommisjonen pålegges å kreve inn lærerlønnen hos oppsitterne.

En repartisjonsliste ble satt opp over hvor meget hver bonde, hver husmann, hver håndverker osv. skal betale i lærerlønn. Regelen skal være at «hver Skolemester kan erholde 16 Rdl. Løn årlig». Det «skal tænkes paa at forbedre Skolemesterenes Løn saafremt de opfylde det som fordres af dem og gjøre sig videre skikkede til Ungdommens Undervisning».

Videre ble bestemt: «De i Behold værende Penge nedlægges i et jernbundet Skrin med 2 Nøgler, af hvilke Præsten har den ene og Lensmanden eller en af Medhjælperne den anden».

De «nærværende Meenigheders Medlemmer» er enig om å forholde seg slik «at Ungdommens alt rigeligen Undervisning maatte have Fremgang - stadfæstes til Overholdelse».

Den høitidelige protokollasjon er undertegnet av biskopen, J. Chr. Schönheyder, med «samtlige Nærværendes Samtykke».

Dette ble et Magna Carta for skolevesenet i Klæbu og ble grunnlaget for skolens utvikling i bygda til langt inn i det følgende hundreår.

Biskop Schönheyder, som hadde tatt initiativet til reformen, var i utpreget grad en opplysningsmann og fikk meget å si for skolevesenet også ellers. Således opprettet han et seminar i Trondheim. Her tok to ungdommer fra Klæbu prestegjeld eksamen og ble senere lærere i heimbygda.

Når lærerlønnen ble satt til 16 RDL., var det en forholdsvis høy lønn. Til sammenlikning kan nevnes at O. G. Ueland hadde i 1818 som omgangsskolelærer 5–6 daler for året og O. A. Vinje 13 daler i 1838. Riktignok var daleren noe mer verd i Uelands og Vinjes tid enn i 1795, men en kan i hvert fall si at lærerlønnen i Klæbu var dels høyere, dels like høy som andre steder i landet.

Om skolestellet i Klæbu forteller en nordmann som var bosatt i København, Christen H. Pram (1756–1821) noe meget interessant. Under en reise i Norge 1804–1806 besøkte han flere bygder i Trøndelag, og hvor han kom, forteller han, nådde ryktet ham om presten Darre i Klæbu (den senere eidsvollsmann). Jacob Hersleb Darre (1757–1841) var sokneprest i Klæbu fra 1797–1833). Han ble omtalt med begeistring, og Pram anfører at han «holder Søndagsskole for sin Menigheds opvoxne Ungdom, hvor han med beviist Fremgang danner dem til

Fornuftighed og til at læse godt, skrive og regne, medens han griber alle passende Midler for at fremme ogsaa Børnenes Undervisning i den spæde Alder».

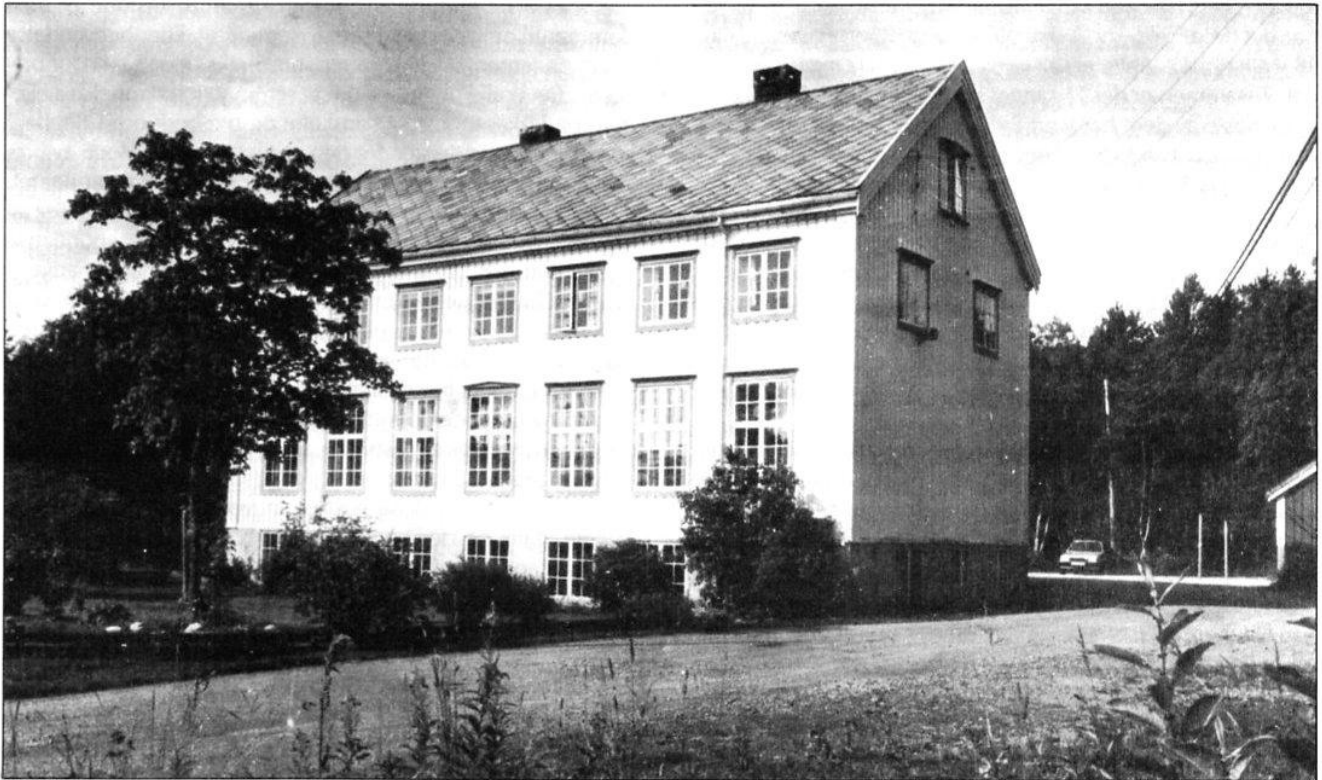
Søndagsskolen som Darre holdt for ungdommen, var tidens form for ungdomsskole med almindelige lesefag. Det var flere prester som holdt slik skole, men Darres skole må ha vært noe utenfor det vanlige, siden Pram nevner den spesielt. Darre må også ha ivret for den ordinære barneksle, siden det heter: «han griber alle passende Midler for at fremme ogsaa Børnenes Undervisning i den spæde Alder». Det er betegnende at det var Darre som utarbeidet instruks for lærerne, slik det var bestemt i møtet i 1795. Denne betydningsfulle del av vedtaket i møtet var ikke realisert ennå, da Darre kom til bygda et par år senere.

Med den glød Darre viste for skolen er det rimelig å anta at han står bak ordningen med skole «for adskillige ellers forsømte børn». Den ble drevet av klokker Forseth hjemme på hans gård. Det er bemekelsesverdig å kunne konstatere at det har eksistert en særskole i Klæbu allerede i begynnelsen på 1800-tallet.

At avgiftene til skolestellet i Klæbu gikk inn uten protester, slik det kunne forekomme i enkelte bygder, hadde sin grunn i et stabilt næringsgrunnlag: Jordbruk, skogsdrift, fløting og foredling av tømmer, bygging av hus som ble solgt til Trondheim og andre steder, transport av koppermalm, korn og andre varer fra Selbu til byen m.v. De som trengte understøttelse gjennom fattigkommisjonen var prosentvis få. Følgen var at det ble en beholdning i det «jernbundne Skrin» etter at lærerlønnene var dekket og særlige anskaffelser for undervisningen var betalt. I året 1800 erklærte desisjonen for skolekassens reknskaper at «Kassens Beholdning kunde bruges til Indkjøb af nyttige Bøger for Almuen». Darre grep da anledningen til å opprette et «Laane-bibliothek». Han forela for biskop Schönheyder spørsmålet om han kunne som lån «benytte Skole-Kasse-Beholdningen til at bringe hiint nyttige Anlæg (bibliotek) desfor igang». Det ble innvilget av biskopen, og dermed kom Klæboe Laane-Bibliothek i gang fra 1803. Ved protestvisitasen det følgende år er det anført at biblioteket har 86 bind, en ganske betydelig boksamling etter datidens forhold.

Klæbu folkebibliotek er et av de eldste bibliotek i vårt land utenfor byene. I denne perioden ble ikke få bibliotek opprettet, men mange, kanskje de fleste, gikk inn etter kort tid. Det er bemerkelsesverdig at biblioteket i Klæbu var i sammenhengende virksomhet i et hvert fall til 1826. Det viser reknskapene, som er i behold for alle år så langt, unntatt for 1806. Biblioteket hadde bøker av høyst forskjellig innhold: Om skolevesen og oppseding, om heltedrifter, om lover m.v. Ikke minst har lover vært en yndet lesning. I 1808 ble «Odelsretten af Falsen» innkjøpt, og i 1814 grunnloven i 12 eksemplarer. Det store antall kan tyde på at det dreier seg om et «klassesett» til bruk i «ungdomsskolen».

Et karakteristisk trekk i kulturbildet av Klæbu, er bygdas faktiske tilknytning til felleslitteraturen for Norge - Danmark i slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet. Det skjedde

Tullan Skole, bygd og tatt i bruk 1936

gjennom to av tidens mest kjente diktere, magister Hans Bull (1739-1783), sokneprest i Klæbu 1769-1783 og Johan Nordahl Brun (1745-1816), som fra sitt 4. år hadde sitt hjem i Klæbu.

Bull skrev tre av sine fire større dikt fra Klæbu prestegård og hentet i vesentlig grad motiver og emner fra bygdas natur og folkeliv. Han ble to ganger belønnet med gullmedalje for sin diktning (den eneste norske dikter som har opplevd en slik ære). Det første av de to prisbelønnede dikt er en hyllest til bonden og er forfattet kort tid etter ankomsten til Klæbu, etter at han hadde oppholdt seg en tid i Danmark. I et brev gir han uttrykk for sin begeistring for bygda i bl.a. følgende ord: «endog Stædet selv i henseende til sin Beliggendhed synes at være Digteren til Fordeel». Og bonden hylder han i linjer som disse:

«Jeg henrykt saae igjen et kieket og stræbsomt folk,
Skiult under Vadmel end her Adel skinner frem.»

Et annet av hans større dikt handler om Nidelven. Her får han flettet inn en beskrivelse av den nytte befolkningen kan gjøre seg av vannkraften:

«Der Sneese Møllenhjul den med sin Arm omdreier,
Ja kløver Skovens Træ med Staalets skarpe Tand,
Dens fulde jævne Kraft mot Tønder Guld opveier,
Naar Nyttens Tænkes paa, den giver By og Land.»

Hans Bull var særlig dyrket og beundret for den nasjonale tone i hans poesi. Det heter om ham at «ogsaa mændene paa Eidsvold og endog Henrik Wergeland regnet ham som en av sine aandelige stamfedre». Det ble reist en minnestein i Klæbu for Bull i 1972, bekostet av kommunen og Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, som han var medlem av fra sitt 31. år.

I samme grad som Bull ruver Nordahl Brun i Klæbu kulturlandskap. Begge søkte forøvrig samtidig Klæbu soknekall, men Bull var eldst både av år og som kandidat og ble utnevnt. Det skuffet kanskje Brun, for han hadde drømt om å bli prest i sin heimbygd, men vennskapet mellom de to vedble å bestå. Brun assisterte Bull med betjeningen av kallet. Således preket han i begge kirkene.

Noe som spesielt gjorde Brun populær i hans heimbygd var hans ferdighet som ski-skøyteløper. Det er sagt om ham at han var «den første allevegne». Som en kuriositet kan nevnes at han allerede som 12 års gutt ble innskrevet som underoffiser i «Det Nordenfjeldske Skiløberkorps». I sin sang «Den norske Gut» sier han:

«Da jeg var en Gut i mitt syttende Aar
Jeg rente på Ski nedad Bakker
Saa snøgt som Pilen i Luften gaer.»

Betegnende er det at han som en eldre mann nevner en av sine skiløperkamerater fra Klæbu (Lars Forseth) i et brev fra 1812, skrevet under en visitas i Sogn, 40 år etter at han hadde forlatt Klæbu.

Forøvrig er det minner om Klæbu i Bruns sanger. Når han sier:

«Fra Fjeldets Gruber Malmen kjøres,
Og Mastetræ til Stranden føres,
Og kulden selv gir Farten Liv,
Og snee paa Fjelde Veien baner
For norske Bondes Karavaner.

Flid er min Landsmands Tidsfordriv.»

Da er det sin barndoms trakter han skriver om. Når han nevner «Fjeldets Gruber», er det sikkert Ulrichsdals gruber han tenker på. De var nedlagt for tid tilbake, men minnene levde både om grubedriften og om den engelske baron og guvernør, William Davidson, som anla kopperverket på 1600-tallet. Vel kjent var stedet hvor «en stor og kostbar Smeltehytte som her tilforn har staaet» som Gerhard Schøning skriver i sine reiseskildringer fra Klæbu fra Bruns egen tid.

At Bruns sanger har vært flittig sunget på gårdene i Klæbu er det visse tegn på. Flere av dem sto i en sangbok som kom ut i Bergen i 1821 med titelen «Norsk Visebog eller Samling af Selskabssange, forfattede af Normænd med Tillæg af nogle Danske Sange.» I en «Forerindring» heter det: «Den Visesamling som herved udgives, er i sit Slags den første, som er udgiven i Norge». Et eksemplar jeg fant på en gård i Klæbu (Hytt-sagen), bærer preg av flittig bruk. Barkede never har satt mer-

ker etter seg, især ved sanger av Nordahl Brun, nr. 1 «Boer jeg paa det høie Fjeld», nr. 3 «For Norge, Kjæmpers Fødeland», nr. 18 «Min norske Vinter er saa vakker», nr. 73 «Da jeg var en Gut» o.fl. Tilsammen er det 13 sanger i boken av Brun. Det later til at de fleste av dem har vært flittig sunget, nynnet eller lest, å dømme etter tydelige fingermerker ved dem.

Men også Bruns salmer har vært sunget, især under vekkelsen som kom til Klæbu i 1799 som en frukt av Hans Nielsen Hauges forkynnelse i Trondheim og omegn. Det var salmer som «Aand over Aander», «Jesus lever, Graven brast», «Hos Gud er idel Glæde» som visstnok ble sunget mest. Om den siste heter det: «Innen de vaktets krets i eldre tid fantes der neppe en salme eller åndelig sang som slik gav uttrykk for deres lykke i Herrens samfund som denne av Brun ... snart sagt i hvert møte».

Også Bruns prekenes, «Hellige Taler», trykt og utgitt i Bergen i 1797, ble meget tidlig kjent i Klæbu. Et eksemplar av denne utgaven fantes i Klæbu ennå hundre og femti år senere (omkring 1950). Boken bar eidsvollsmannen L. L. Forseths navnetrekk på titelsiden.

Vekkelsen kom til bygda ved Arnt Solem, 22 år gammel. Da han fikk høre at H. N. Hauge var kommet til Trondheim (1799), reiste han ned til byen for å høre ham. Han ble grepet av forkynnelsen og sluttet seg til Hauge, begynte selv å forkynne og ble snart en av de mest kjente haugianere. Han etablerte seg som kjøpmann i Trondheim, senere i Christiania, ble mølleier, væreier m.v. og fikk med årene en betydelig formue.

En tid holdt Hauge møter på Leinstrand og kom da også til Tiller, hvor han pleide å bo på Løvåsen. En datter der, Randi, ble vakt under Hauges virksomhet. Hun var på denne tiden enke etter ekteskap på Nideng. Mannen døde etter bare et års forløp. Senere ble hun gift med Arnt Solem. Hjemmet deres var gjennom alle år åpent for Ordets forkynnere, både lekfolk og geistlige. Randi hadde store bibelkunnskaper og vek ikke tilbake for en dispuTT med lærde menn som Essendrop, Wexels, Ole Vig o.l. Hun talte selv til oppbyggelse og skrev salmer. Sammen med en sønn reiste hun til København og hilste på Grundtvig, som hun ble sterkt påvirket av i sin kirkeoppfatning.

Det hadde stor betydning for vekkelsen i Klæbu prestegjeld at Darre var sympatisk innstilt til Hauge og hans virksomhet. Han fulgte ikke eksemplet til sin svigerfar, prost Steenbuch i Melhus, som var motstander av Hauge og foranlediget ham arrestert.

Vekkelsen fortsatte og kom til å sette sitt preg på forholdene overalt hvor den nådde. Haugianerne var stillfarende og arbeidssomme folk. For Klæbus vedkommende har en dette klart bevitnet i et dokument som finnes i Riksarkivet. Det er forfattet av sokneprest Hans Jørgen Darre, (1803–1874) sønn av Jacob Hersleb Darre, seminarbestyrer, senere biskop, og gjelder spørsmålet om opphevelse av koventikkelplakaten (bestemmelsen om lekfolks forkynnelse). Darre skriver i sin erklæring: «- saa ere de i min Egne bekjendte som særdeles drivtuge Folk, besjælede maaske af en mere end almindelig Foretagsomhed - i ethvert Værk som ansees for almeennyttigt. At Haugianerne idet mindste saalangt min Erfaringskjæde strækker sig, ei kan kaldes Sværmere, tør jeg saaledes temmelig avgjort paastaa - Almuesmænd med de klareste ja dybe christelige Anskuelser - tage med særdeles Deel Interesse i de comunelle Anliggender».

Etter dette har vi grunn til å anta at medlemmer av bygdekommisjonen, skolekommisjonen og senere herredsstyret m.v. var haugianere og således kom til å sette sitt preg på det kulturelle liv i bygda. Dare må ha opplevd dette både som sokneprest og ordfører og spesielt i samband med opprettelsen av seminaret og arbeidet med å få satt det i gang.

Den største kulturbegivenheten i Klæbus historie er uten sammenlikning opprettelsen av seminaret. Etter henvendelse fra departementet i 1837 forela stiftsdireksjonen saken for prestene. De skulle uttale seg om et seminar til utdanning av lærere og kirkesangere var ønskelig og ble bedt om i tilfelle å foreslå et passende sted for den nye læreanstalt. Noen av prestene anbefalte Klæbu som et passende sted for seminaret. Det var forutsetningen at vedkommende prest skulle ta seg av opprettingen og styringen av skolen. I sin korrespondanse med biskopen, stiftsdireksjonen og departementet anfører Darre at han er alene som prest og at det derfor vil by på vanskeligheter for ham å ta på seg å opprette og styre seminaret. Samtidig opplyser han at det ikke finnes lokaler til undervisningen m.v. Han har drøftet saken med prost og fremholdt at seminaret burde opprettes på et sted, hvor det var to prester og hvor det fantes en fastskole, som kunne gi seminarelevne høve til praktiske øvelser. Slik skole fantes ikke i Klæbu.

Men til tross for disse vektige innvendinger, setter biskop Bugge alt inn på å få Darre til å ta seg av saken. Under sterk tvil sa Darre seg til slutt villig til å påta seg oppgaven. Han måtte imidlertid reise ny hovedbygning på prestegården forat seminaret kunne få undervisningslokaler og rom til pensjonat for elevene. Han var uformuende, så han måtte låne til dekning av byggesummen, omkring 1.000 spd. Det var i 1838. Uheldigere tidspunkt for et slikt krevende byggeforetagende kunne ikke tenkes. Det ble uår og dyrtid. Dette er bevitnet og omtalt i brev fra Darre. Han skriver: «det største Trængselsaar der siden 1812 uimodsigelig har været i denne Egn».

Samtidig ble øvelsesskolen den første fastskolen i Klæbu, «Sletten skole», bygd. Som ordfører (bygdas første) søkte Darre Oplysningsvæsenets Fond om lån og bidrag til oppførelse av skolen. Den ble det første bygg i det kompleks av bygninger som kom til å utgjøre Klæbu seminar. Denne skolebygningen ble nyttet praktisk talt i 100 år: Til 1936 som folkeskole, deretter i noen år til framhaldsskole. Dessverre ble denne historiske bygningen solgt en tid etter krigen.

Seminaret ble åpnet i januar 1839 og var i gang i 53 år til det ble flyttet. Det har en framtrædende plass i Klæbu kulturhistorie, og i norsk skolehistorie. Vi tar med en uttalelse av skolehistorikeren dr. phil. Torstein Høverstad om Hans Jørgen Darre og seminaret. Høverstad sier Darre var «den merkelegaste mannen som har arbeidt i den norske lærarskolen - han berga lærarutdanninga i Noreg, og dermed kanskje ålmugeskolen i det heile - og gjorde Klæbu seminar til det pedagogiske sentrum for meir enn ein mannsalder».

Darre var bare 34 år da han fikk i oppdrag å starte seminaret. Han satte hele sin personlighet inn på å løse oppgaven, reiste til Asker seminar for å sette seg inn i undervisningssystemet og administrasjonen og samtidig foreta innkjøp i Christiania av læremidler. Det var forøvrig en lykke for ham at oppgaven skulle løses nettopp i hans fødebygd og heimbygd, hvor han kjente seg fri og glad og hvor han nå samtidig var sokneprest, og elsket som sådan.

Her lå forholdene slik til rette at de skapte et ideelt miljø for et seminar. At dette var et viktig forhold, går tydelig fram av Darres korrespondans med stiftsdireksjon og departement. Flere av darres prestekolleger uttalte seg om berettigelsen av å få en slik læreanstalt opprettet og om betydningen den ville få for opplysningsarbeidet i sin almindelighet. Men noe tilsvarende finnes ikke i Darres brev. Derimot legger han stor vekt på en beskrivelse av de kulturelle og moralske forhold i bygda, så de overordnede myndigheter kan avgjøre om stedet passer for et seminar. Han gir en høyst interessant karakteristikk av befolkningen og dens levevilkår. Hans brev er av den grunn av stor viktighet for bygdehistorien.

Darre skriver: «Neppe findes nogen Almue her i Stiftet der i det heletaget udmærker sig ved et udvortes skikkeligere Levned en Klæboes. Dens Ungdom er stille og sædelig - Kortspill - en for Ungdommen forførende Last, kjendes her aldeles intet til. Ved Almuens offentlige og private Sammenkomster gaar det ordentlig til, i de enkelte, som jeg kan ha bivaanet, maa jeg i det ringeste tilstaa at en Følelse for det Anstændige og Passende har hersket».

Karakteristisk er hva prost Arentz i Skogn anfører. Skjønt han anså Stjørdal og Melhus som passende steder for et seminar, uttaler han at når det gjelder bygdefolket og presten «maa jeg fortrinlig nævne Klæboe».

Når således Darres opplysninger om de moralske og kulturelle forhold i bygda, blir bekreftet av en så høyt ansett geistlig som prost Arentz, som også bodde på en helt annen kant av stiftet, er det ikke overraskende at stiftdireksjonen ble stående ved Klæbu som et vel egnet sted for seminaret. Det er betegnende hva det heter i innledningen til den kongelige resolusjon om opprettelsen av seminaret: «Klæboe Præstegjeld ... der baade med Hensyn til dets locale Forholde og dets Indva-

neres Character og Sæder fyldestgjør de fleste af de opstillede Fordringer til Sædet for en saadan Læreanstalt».

Det går fram også av korrespondansen om seminaret at biskop Bugge både var merksam på at stedet passet godt for seminaret og at Darre eide den dyktighet som var nødvendig for å få skolen i gang. Derfor satte han alt inn på å overvinne de betenkeligheter Darre hadde med å ta på seg oppgaven å opprette og bestyre seminaret.

Tross sine tvil om egen dyktighet, uttalte Darre at han «følte Varme for Sagen». Da lå alt til rette for hva som videre kom til å skje. At stiftsseminaret skulle legges til Klæbu, ble så fastsatt ved kongelig resolusjon av 20/2 1838, hvor det het «At der paa Klæboe Præstegaard midlertidigen oprettes en Læreanstalt, i hvilken (utdannes) - Kirkesangere og Almueskolelærere - Det overdrages til Sognepræst Darre som første Lærer at undervise -».

Så har vi gått veien fra omgangsskole til seminar, kulturelt sett en lang vei, men i tid forbausende kort. Det ble en rik periode for bygda, hvor endog «det pedagogiske sentrum» i vårt land skulle bli å finne.

Første skuledirektør i Trondhjem Stift - Johannes Henrik Berg

på inspeksjon i Klæbo prestegjeld og Klæbo Stiftsseminarium

Av Martin Lamvik

Ved skuleloven frå 1860 fekk «Almueskolevæsenet paa Landet» ein ny tilsynsmann: skuledirektøren. Den første i Trondhjems Stift heitte Johannes Henrik Berg (f.1817), kjøpmannsson frå Larvik og teolog av utdanning (som dei hine fem). Etter nokre års arbeid i skulesektoren var han sokneprest i Røros prestegjeld frå 1855 til han vart utnemnd til skuledirektør 10. nov. 1860.

Fremste oppgåva for den nye tilsynsmannen måtte vera å sjå til at den nye skuleloven vart sett iverk så snart og godt det let seg gjera. Største brigdet ved nyloven var den nye krinsinndelinga og påbodet om fleire faste skular. Krinsar med minst 30 skulepliktige born skulle ha fast skule anten i leigde lokale eller i særskilde skulehus. For omgangsskulen skulle kommunestyret peike ut dei gardane som hadde forsvarlege rom. Undervisningstid og fagkrins var stort sett som før. Kristendoms-kunnskap og lesing var framleis hovudfaga, men undervisning i historie, geografi og naturfag vart meir effektiv etter at P. A. Jensens leseverk vann inngang, og skrivning og rekning vart også meir påakta ved inspeksjonen av den nye tilsynsmannen. «Stavning» var eit viktig «fag» og fekk særskild karakter. «Indenadstavning» var vel einaste metoden for innøving av lesekunsten, og «Udenadstavning» var kanskje ein effektiv måte til å bli stø i rettskriving.

Om sjølve inspeksjonen i skulane heiter det i ei melding frå 1868: «Læreren examinerer i de fleste Skolens Fag over et af mig opgivet Emne, dels for yderligere at prøve Elevernes Kundskaper, dels for derved at anskueliggjøre for Læreren den Maade hvorpaa jeg troer Examinationen helst bør tages. Efter endt Prøve taler jeg nogle Ord til Børnene, og navnlig lægger jeg dem en flittig Skolegang paa Hjerte, ligesom jeg, naar For-

eldre ere tilstede, hvilket som oftest er Tilfælde, henvender mig til dem med Formaning og Opmuntring». Til slutt tala han «i Eenrum» med læraren om dei feil han «maatte have fundet i hans Undervisningsmethode», og gav råd og rettleiing i spørsmål som læraren var i tvil om.

I reisejournalen («Optegnelser») fekk som regel kvar lærar sin karakteristikk, likeins kunnskapsnivået til elevane. Dessutan er det notat om elevtal, klassedeling og skuletid (veketal), lokale og inventar.

I artikkelen er skuledirektør Bergs skrivemåte nytta (som regel utan «anførselstegn») for stadnamn, skule (krins) og lærartittel (utdanning). Årstalet for direktørbesøket er ofte notert berre med dei to siste sifra.

Allmugeskulen i Klæbo Prestegjeld fekk visst ikkje direktørbesøk før i romjula 1865. På Enebak (i Tiller) var det «stort og smukt Lokale, opført i 1858». Skulen var todelt med i alt 50 elevar og 26 veker undervisning. Seminarist Sjetne var «en ganske flink Mand». Lesinga var god, bibelhistoria «ganske» god og skrivninga «taalelig». På Nideng (i Klæbo) var det også godt lokale. Der var skulen tredelt med 49 elevar i alt. Seminarist Løvaas var «meget flink, men noget vigtig og urolig af sig». Resultata i forklaring, geografi og rekning var «meget god», skrivninga «ordentlig» og songen «god». På Bostad var lokalet «6½ x 8½ Alne». Det var 15 veker skule for 22 elevar, dertil hadde læraren ein krins med like lang lesetid for 15 elevar. Lærerskoleelev Haugen (truleg frå Støren eittårige lærarskule) var «en duelig ung Mand, men utækkelig ved sin Vigtighed», tykte direktøren. På «Brunstad, Trøa (Søkdredsen)» var lokalet «40 Kvadratalne» stort, «men Skolen skal nu faa et meget godt Skoleværelse», står det skrive. Seminarist Svaan var «mindre duelig

og syntes at have liden Interesse for Skolen». Lesinga var «ganske god», men elles var resultatene dårlege. Skulen hadde 18 elevar med 14 veker undervisning. Dertil hadde læraren 18 veker for 20 elevar i ein annan krins. I mars 1867 «synes Seminarist Svaan at have kommet sig siden sidst», heiter det, og resultatet var «ganske» godt i skriving og lesing. Svaan heldt da skule på Teigen i leigt lokale, 81 kv.alner stort i nyoppført hus. Også i 1871 var direktøren innom skulen på Teigen, «der Intet gav Grund til Klage». Svaan var «flink, maaske noget seen af sig», men med godt resultat i skriving, rekning og geografi. Skulen var da todelt med 31 elevar og 9 veker undervisning i kvar klasse. Dertil hadde læraren 15 veker skule for 28 born i ein annan krins.

Denne gongen var skuledirektør Berg eigentleg på ferd til Selbo, men «maatte vende tilbake da Isen var ufarbar og Veiret stygt», har han notert i reisejournalen (mars 1871).

Inspeksjon ved Klæbo Stiftsseminarium.

Skuledirektøren hadde også tilsyn med lærarutdanninga i stiftet. Det toårige stiftsseminariet i Klæbo, som med 12 elevar kom i gang i 1838, hadde ikkje stor nok elevkapasitet til å stette kravet etter meir utdanna lærarar, og som nødhjelp vart det sett i gang eittårige lærarkurs (i Støren frå 1859 og Nesset i Romsdal frå 1863). Men etter kvart vart elevtalet ved seminariet auka, slik at det vart meir enn nok med lærarar, og dei eittårige kursa vart nedlagde i 1867.

Allereie første embetsåret (1861) var skuledirektør Berg i Klæbo «forat bese Seminariet», og seinare er det nemnt at han var eksamenssensor både ved seminariet og dei eittårige kursa.

For skuleåret 63/64 vart det ved seminariet oppteke 47 elevar (av 92 påmelde), og 37 vart uteksaminerte. 25 fekk karakteren «meget duelig», «12 duelig». Ole Elefsen Varmbo og Ole Olsen Røstad fekk «Premie» (venteleg ei bok). Elles er det nemnt i årsmeldinga at det ved seminariet «er indført undervisning i Gymnastik og Vaabenbrug». Gevær fekk seminariet utlånt fra «Arsenalet» i Trondheim. Tilskudet for dette var vel ein passus i den nye skuleloven om at «Drengene gives Veiledning i Gymnastik og militære Øvelser naar Omstændighederne tillader det».

For neste skuleår (64/65) vart 46 nye elevar opptekne (av 78 som søkte). 42 tok slutteksamen, derav var 31 «meget duelig», 11 «duelig». Ein elev hadde vorte «sindsvag, men kan dette ikke tilskrives Anstalten», heiter det. Det var nok ordna med «Lægehjelp», men elevane måtte betale «Tilskud til Udgifterne til Skyds for en engageret Læge, samt til fornødne mediciner», ei ordning som vart godkjend av departementet.

I skuleåret 65/66 var elevtalet 84 i alt. 42 gjekk opp til slutteksamen, men 2 strauk. (Dei fekk gjerne halde fram neste år, for det heiter at «44 blev tilbage»). Premierte elevar var Johannes Faber og Peder Iversen.

Til neste elevopptak hadde det meldt seg berre 47. Det hadde no vorte «Overflod» av lærarar, «flere gaa ledige fra Klæbo», skreiv direktøren i 1866. (8 gjekk ledige frå Støren). Ved Klæbo seminarium hadde i alt vorte uteksaminert 509 elevar. (Dei tilsvarende tala ved dei eittårige kursa var for Støren 55, for Nesset 67.)

I 1868 var direktøren sensor både ved «Dimissionsexamen» og ved «Repititionsexamen for nederste Klasse». I praksisprøven for avgangsklassen tykte direktøren at «de foresatte Prøver i Regning og Norsk var anlagt for lavt og kunde ikke godtgjøre Elevernes Dygtighed. Saaledes fik en Lærer blot Opgaven at lade Børnene trække 2 fra 12 og tællen oppover til 20». Notat til slutt: «Korpset mønstrede for mig». Det måtte vel vera ei gymnastikkoppvisning. Året etter hadde han ingen merknader til «Dimissionsexamen».

Første skuledirektør i Trondhjem Stift. Johannes Henrik Berg

I juni 1871 var han atter på synfaring, og hadde «samtale med Seminarbestyreren, navnlig om et Jordstykke som skulle udlægges til have og forat tage dette i nærmere Øiensyn». I juli same året var han «Censor ved Examen. Det lod til at Aarets Kuld ikke var noget synderligt begavet. Ingen egentlig fremragende Evner.» Og «Seminarlærer Bugge var som sædvanlig en Tørpind i sin Examination, dog synes han ikke at være saa bedsk og harcellistisk af sig som før», noterte direktøren. Elles burde gymnastikklokalet «undergaa en Ombygging, ligesom enkelte Ting synes at tiltrænge Reparationer», heiter det til slutt.

I september s.å. (1871) var skuledirektør Berg i lag med gymnastikkinspektør Bjørnstad «forat inspicere Gymnastikundervisningen og de militære Øvelser ved Seminariet. Bjørnstad fandt sig noksaa tilfredsstillt med de aflagte Prøver, dog maatte Eleverne lære at instruere greiere og grundigere. Man kom ogsaa overens om hvorledes Gymnastikklokalet burde indredes».

Dette var da siste notatet om seminariet i direktørens reisejournal.

Etter 11–12 års tenestetid merka nok skuledirektør Berg at dei mange og ofte strie reisene hadde røynt på krefter og helsetilstand, og tanken om atter å gå over i prestetenesta hadde nok meldt seg. Etter at han ved utgangen av juli 1872 slutta som skuledirektør, var han sokneprest i Melhuus og prost i Nordre Dalerne Prostie (Melhuus, Børsen, Bynæsset, Strinden, Klæbo, Selbo) til 1877, og slutta som sokneprest i Ullensaker i 1895, 78 år gammel. I Ullensaker bygdebok har han fått dette ettermælet: «Berg var en statelig patriarkaisk skikkelse, en av de siste av en svunnen tids prestetype. Han var korrekt som et urverk, aldri et minutt for sen til noen ting. En sak fikk øieblikkelig klar saklig behandling og helst ekspedert samme dag som den kom. Hans prekenar røbet dyktighet og blev båret frem med kraft - en smule kjølig, men tankeklare, Skolevesenet lå ham, som tidligere skolemann, varmt på hjerte. Bak det litt formelle, militære vesen bodde et hjerte mere bløtt og velvillig enn de ante som stod ham fjernere.»

Johannes Henrik Berg døydde i Kristiania 1897.

Kjelder i statsarkivet, Trondheim:

J. H. Berg: «Optegnelser» (reisejournal 1861-72)

J. H. Berg: Brevjournal og kopibok.

I Statsarkivet:

J. H. Berg: «Skildring af min Skoledirektørvirksomhed» 1868.

Bygdeborgen på Tanemsåsen

av Kalle Sognnes

På reise gjennom sentraleuropa kan man ikke unngå å legge merke til de mange borgene som formelig klamrer seg til toppen av små fjell omgitt av loddrette stup. De fleste av disse borgene er fra middelalderen og ble anlagt av adelsmenn som beskyttelse for seg selv, sin familie og sin eiendom.

Slike borger finner vi ikke i Norge, men også vi har borganlegg i tilsvarende miljø. Hos oss taler vi om bygdeboger, og disse er adskillig eldre enn middelalderens ridderborger. De hører hjemme i jernalderen, mest sannsynlig i folkevandringstiden, dvs. 400 - 600 e. Kr., men noen er trolig yngre.

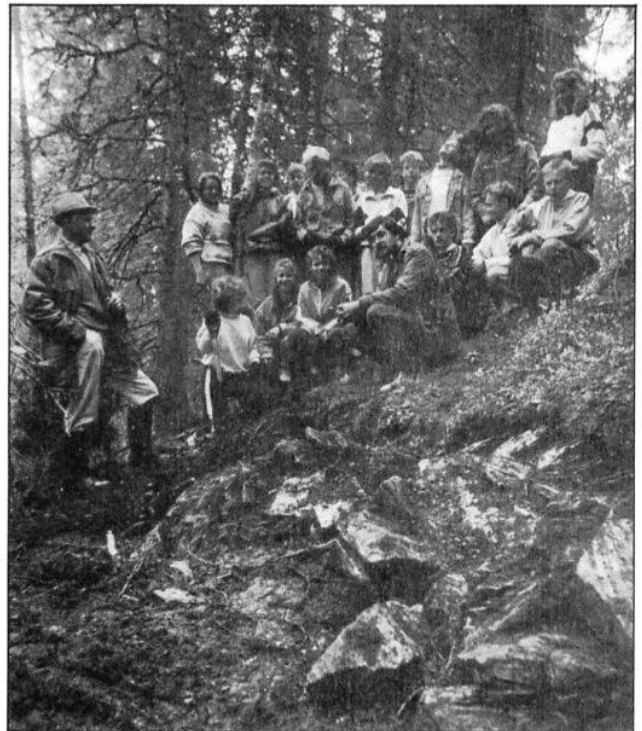
Bygdeborgene har det til felles med ridderborgene at de er plassert på vanskelig tilgjengelige fjellknauser ofte med vid utsikt over landskapet omkring. Mange av borgknausene har stupbratte skrenter på en eller flere sider. Her var det ikke nødvendig med noen forsvarsverker. Eventuelle angripere hadde nok med å klatre opp skrenten og ville være et lett bytte for forsvarerne.

Der det var mulig å komme opp uten å klatre, ble det derimot bygd en sperremur. Rester av slike murer finnes på de fleste bygdeborgene. I enkelte tilfelle kan de fremdeles være et par meter høye. Andre steder er de knapt synlige.

På mange av bygdeborgene ser det ut til å ha vært plass til å samle de fleste menneskene som bodde i bygden eller på gårdene omkring. På enkelte har det også vært plass til husdyrene. Andre er derimot så små at de knapt kan ha rommet mer enn en liten gruppe mennesker.

Selv om borgene oftest ligger strategisk plassert i bygdene, må de først og fremst ha tjent som tilfluktssteder; steder folk søkte til når det var ufred og det var ventet hærtog mot bygda. Fienden må derfor ha hatt fritt spillerom til plyndring av hus og åker, men mennesker og dyr var beskyttet bak borgens murer og kunne flytte hjem igjen når fienden var dradd videre.

De minste borgene må vi tenke oss først og fremst fungerte som utkikssteder og varslingsposter. Om de var bemannet permanent eller bare når man ventet ufred, er uvisst. Kanskje var bygdeborgene ledd i et lokalt varslingsystem på samme måten som varder og veter var det på nasjonal basis i vikingtid og middelalder.

Ungdomsskoleelever fra Klævu samt Ole svaan (til venstre) og Kalle Sognnes betrakter resultatet av utgravingen.
Foto: Harald Langås

Fra utgravingen 5. juni -89. Foto: Kalle Sognnes

Fra utgravingen 5. juni -89. Foto: Kalle Sognnes

Rester av muren vises tydelig.
Foto: Kalle Sognnes

Bygdeborgene finnes ikke over hele landet, men er konsentrert til enkelte distrikter, særlig på Østlandet og sørlige deler av Vestlandet. Også i Trøndelag er det en viktig konsentrasjon av slike borger. De fleste ligger i Inntrøndelag, men i seinere år er det oppdaget flere også i Utrøndelag, seinest på Tanemsåsen og ved Bjørgen i Singsås.

Nyere forskning har vist at bygdeborgene først og fremst finnes i distrikter som alt i folkevandringstiden kan ha blitt styrt av lokale høvdinge. Kanskje er disse høvdingenes etterkommere identiske med de mange småkongene som det fortelles om i sagaene.

Det er mot denne bakgrunnen vi må se bygdeborgen på Tanemsåsen. Det var mange som hadde mistanke om at åsen kunne være en bygdeborg. Fra åsen er det vid utsikt over hele nedre del av Klæbu. Nær toppen er det en liten vanndam og litt lavere er det et platå med god plass til folk og dyr i en krisesituasjon. På nord- og østsiden er det stupbratt ned mot Nidelva, men det syntes ikke å være noen mur på de andre sidene.

Undersøkelser de siste årene avslørte imidlertid at det fantes en del stein like nedenfor kanten av platået. Helt sikre ble vi likevel først sist sommer, da elever fra Klæbu ungdomsskole klarte å finne muren og kunne følge den langs hele platået.

På det høyeste er muren i dag bare knapt en meter, og den ligger opptil 2,5 m lavere enn platået den omgir. Det ligger en del stein i skråningen nedenfor, men ikke så mye at muren kan ha vært særlig høyere enn nå. Den har derfor etter all sannsynlig-

het bare tjent som fundament og støtte for en forskansning av tre. Det egentlige forsvarsverket må ha bestått av tettstilte rekker av stolper som sto loddrett eller på skrå utover. Fra kanten av platået har det vært mulig å kaste stein og spyd over dette forsvarsverket.

Det er slett ikke sikkert at det noen gang har foregått kamphandlinger på bygdeborgen på Tanemsåsen. En fiendtlig hærflott som kom gjennom Klæbu kan godt ha nøyd seg med å la bygdas folk sitte trygt i borgen sin, mens de selv dro forbi og plyndret og kanskje brente de forlatte gårdene.

Alderen på Tanemborgen er uviss. Det er alminnelig antatt at de fleste bygdeborgene er fra folkevandringstiden, og det er ingen tvil om at Klæbu var bosatt på denne tiden. På Tanemgårdene lå det like nedenfor borgen inntil i 1930-årene flere store gravhauger, og i minst en av disse er det gjort funn nettopp fra folkevandringstiden. Fra denne tiden er også en liten runestein som nå befinner seg i Universitetets oldsaksamling i Oslo.

Den 5. juni 89 ble det foretatt befaring og noe utgraving på Tanemsåsen. Håpet var om eventuelt å lokalisere mulig bygde- lag oppe på åsen.

Med i befaringsgruppen var Kalle Sognnes, lærer ved Klæbu Ungdomsskole, Kvamme og Solheim, Ole Svaan samt 34 elever og Trønderbladet v/Harald Langås. Her følger elevenes Inntrykk fra Tanemsåsen.

Fra utgravingen 5. juni -89. Foto: Kalle Sognnes

Inntrykk fra Tanemsåsen

Av: Eila Løvold og Tone Fossbakken

Vi møttes ved Tanemssaga en grå, mandag morgen. Der hadde Ole Svaan og Kalle Sognnes allerede innfunnet seg. Ut-rustet med hakker og spader, og etter en kort orientering, gikk klassen samlet opp til Tanemsåsen. Stien vi gikk på, var den eneste veien opp.

Vel oppe på toppen, fikk vi opplysninger om borgen de trodde var der, og om hvordan vi skulle grave. Vi ble delt inn i grupper langs forsiden av åsen, og begynte å grave etter stein og murrester som kunne bevise at det hadde vært en borg her i en fjern fortid. I mange timer stod vi her med hodet i jorda og grov og klipte av trerøtter som det var mange av.

Rundt 11.00 var det på tide å spise. Da hadde det så smått be-gynt å dukke frem stein som tydet på at det var en mur her. Det smakte godt med mat i skogen, og alle var i godt humør. Tanke-ne gikk bakover i tiden. Rart å forestille seg at denne fredelige

åssiden kanskje var åstedet for harde kamper, hvor klæbyggen sloss for liv og eiendom.

Noen av oss gikk for å se på kilden man mener våre fordums forfedre tok vannet fra. Dette var en dam med stillestående vann, men det hadde nok vært drikkevann en gang.

Etterpå fortsatte vi med gravingen. Men vi holdt på, kom en journalist fra Trønderbladet. Han tok bilder og samlet stoff om utgravingen. Alle gruppene fant tydelige rester etter muren. En plass var det dobbel mur hvor en palisade muligens sto imel-lom. En palisade er en vegg av trestokker som er satt imellom murene.

Vi avsluttet gravingen ca kl 13.00. Da samlet vi oss for å snakke om det vi hadde funnet. Ingen hadde lyst til å avslutte nå. Kalle Sognnes fortalte at nå behøver man ikke tvile lenger. At det har ligget et borganlegg her er sikkert. Vi ruslet nedover stien og spur oss og ser tilbake. Hvis steinene kunne tale, hva kunne de vel fortelle om dramatiske hendelser her på 500-600-tallet.

I tømmerkoje 1939-1940

Av: Leif Østlyng

Jeg vil prøve å gi en skildring av hvordan livet artet seg ved å ligge i koje på tømmerhogst for ca 50 år siden. Slik det var for oss i «vår» koje og for de mange Klæbygger og andre på den tiden.

Først litt om kjøp og salg av tømmersteiger.

Blinking av trær som skulle felles startet om høsten av de store skogeierne med herredskogmesteren som sjef. Det ble blinket ut passende teiger som siden gikk til anbud til de forskjellige kjøpere. Disse kjøperne hadde sagbruk - som oftest flyttbare - og det var som oftest de samme kjøperne som gikk igjen år etter år. Det var også utenbygds kjøpere. Alle disse kjøperne hadde som oftest sine faste huggere og kjøpere.

«Vår» arbeidsgiver hadde i flere år sagbruk i Moadalen ved Folkets Hus, men han drev også saging ved Hyttefossen ute i Målsjøvegen i noen år. Han het Peder P. Dragsten. I daglig tale: Per Osa. Jeg begynte hos ham i ca 1935 da han drev saging ved «Kneppet», der Oskar Lysgård siden bygde seg hus. Husker jeg hadde 40 øre timen. Per Osa vil jeg karakterisere med 3 ord: Et godt menneske.

Vinteren 39-40 var en usedvanlig hard vinter. Da hadde Dragsten kjøpt teigen på Brungmarka opp mot Donnøyvatnet. På grunn av sen blinking og anbuds-systemet kom ikke hogsten igang før etter jul. Koja var derfor oppsatt på frossen jord. Det var jordgulv, og vi hadde tele i gulvet hele vinteren. Vi la på bar og noen sekker for å dempe kulden. Koja var ca 4 x 6 meter og oppsatt av 3/4 bord med papp innvendig og utvendig. Dessuten var det lagt på torv og jord utvendig i ca en meters høyde. Inngangen var i en tverrende og i motsatt ende var det 4 køyesenger, 2 og 2 i høyden. Vi var 6 mann i koja. Med bord og et par benker og en kokovn ble det ikke mye plass igjen. Vi måtte bære med oss mat for en uke og alt som ikke tålte frost måtte vi grave ned i halmen i fotenden av sengene. Det var poteter, saft og forskjellig. Det en savnet mest var melk, for det var for tungt å bære med seg. Om kvelden når vi fyrte i ovnen, rant det av veggene, og om morgenen når vi tente lampen glitret det som av tusen stjerner i rim og is på vegger og tak. Etter at kaffekjelen ble rund som en fotball i bunnen, lærte vi å slå av vannet i den om kvelden, ellers var den tinnfrossen.

Idag er de forskjellige arbeider delt opp i yrker. Den gang måtte en ta det arbeidet en fikk. Så alle var ikke typeiske skogsarbeidere. En hørte om folk som kom fra Ytre Trøndelag med grindsager og vedøks og i lavsko.

Jeg velger å gå ut med navn på mine arbeidskamerater i koja vår. Nestor blandt oss var Henrik Grenstadbakk. Snart 60 år den gang, ikke en tømmerhuggertype, men seig og utholdende med godt humør. Så var det Nils K. Grenstad. Hvis han hadde fått velge, så hadde han vel sittet bak et bilratt eller stått med hodet ned i en motor. Som sine brødre «Årsakaran» var han netthendt. Han kunne sitte foran ovnen noen kvelder og smi og smakle med tollekniven, og til slutt tryllet han frem en pen «smørøsje».

Så var det brødrene Ole og Arne A. Grenstadbakk, de var herdet med flere sesonger bak seg med tømmerhugging og markaslått sammen med sin far. Ingvar Østlyng var nok fysisk sterk, men jeg har en mistanke om at han nok kunne tenke seg å bytte ut øksen med en skiftenøkkel og olje på hendene i stedet for kvæ.

Jeg selv var 21 år i 1940, drev allsidig idrett og følte meg i god fysisk form.

Så litt om avlønningen.

Det var akkord, men vi fikk 5 kr dagen i forskudd. Tabellen vi gikk etter var «Toppmålt gran i Trøndelag». Granene så høyt til fjells var nærmest vedskog med form som en forgulrot, tykk i roten og kort med kvist helt ned i roten, i sær de trærne som sto i myrkanten kunne være 20–25 cm i roten, men ble bare 4-5 meter lange med 10 cm. topp. Når det attpåtil var ca 1 1/2 meter med snø som en måtte måke bort for å komme ned til roten, og denne snøen var armert med kvist, så var det ikke rart at vi for spøk sa at vi kunne føre opp disse trærne som utgiftspost i selvangivelsen. Denne høytliggende skogen vokser svært sent så den var beinhard i roten. Det kom gul røyk i stedet for sagflis fra «tigersvansen».

Det hendte også titt at vi måtte måke bort snø for å se om et tre var blinket, enda merket sto i mannshøyde. Det ble snart klart at vi ikke klarte å hugge for 5 kr dagen når trygdepenger var trukket. Men etter en diskusjon med arbeidsgiveren fikk vi allikevel det samme beløp pr. dag. En mann fra et huggerlag i nærheten som var familiemann, fortalte at han var skyldig mere på butikken etter avsluttet hogst enn da han begynte.

Maten.

De første dagene i uken hadde vi som oftest ferdig middag med oss hjemmefra, kjøttkaker osv. Senere i uken kokte vi felles middag. De fleste hadde med seg en kjøttbit, så det ble enten kjøttsuppe eller lapskaus. Alle hadde også byggmel, og som oftest kokte vi grøt på omgang med det samme vi kom inn fra skogen. Så hvilte vi litt og kokte middag senere på kvelden.

En gang det var min tur skulle jeg lage kjøttsuppe. Poteter og grønnsaker var kokt, og jeg hadde oppi det ferdigrensede og kokte kjøttet og flesket. Da jeg rørte rundt kjente jeg noe hardt på bunnen, trodde det var et bein, tok det opp med øsen, og så var det en barberkost - uten bust! Den hadde sikkert falt ned fra en hylle over ovnen. Lette forsiktig runt i suppen og fant heldigvis hovedbusten, men mye bust var løsnet og var fordelt i suppen. Gløttet bort i sengene, men alle sov. Var i tvil om jeg skulle servere suppen, men etter å ha smakt på den tok jeg sjansen. Den eneste som kom en bemerkning var Henrik som sa at «Åsingen» (Ole K. Grenstad) hadde vært slarket med bustrensningen på denne grisen!

Nevnte innledningsvis den harde vinteren 1940.

Termometret svingte fra +15 til +32-33 grader C. Dette medførte «spekt bork» og nedsatt fortjeneste. Men det medførte også forskjellige episoder i koja som tildels vakte munterhet.

En morgen ropte Arne på broren at han måtte komme med en kniv. Da viste det seg at han hadde ligget med hodet mot veggen slik at håret var frosset fast, og Ola måtte under stor munterhet skjære ham løs.

Skinnefellen til Nils K. Grenstad frøs også fast til veggen, og den tinte heller ikke opp om dagen. Men med sitt galgenhumør ytret han at det var praktisk også, for da falt den ikke i gulvet!

Trass i dårlig fortjeneste og kummerlige forhold så var humøret på topp.

Kveldene ble brukt till lesning, matlagieng og kortspill (femhundre). En kveld satte de andre seg til bordet og skulle spille. Jeg ble spurt om å være med, men jeg sa jeg ville helst lese. Henrik ytret ønske om å gå en tur på «trekanten» først. Da fikk jeg en idé, sa at dersom en fikk 500 på første inntak av kort, så skulle jeg bli med.

Henrik gikk ut, jeg hoppet ut av sengen og fordelte kortene slik at Henrik fikk fullt hus ved første inntatte kort. Jeg måtte være snar, for doet bestod av tre vegger med en stang til å sitte på. O i 25 kuldegrader satt en ikke lengre enn høyst nødvendig.

Henrik kom inn og jeg lå trygt i sengen. Vi andre fulgte spent med da Henrik tok inn første kortet. Et bredt smil fortalte sitt, og plutselig slo han kortene i bordet og ropte: Femhundre! Han lo så han nesten falt av stolen, mens jeg måtte tusle ut av sengen og være med.

I de fleste kojene ble det brukt alminnelige parafinlamper. Den hang over bordet og da ble det dårlig lys til å lese. En del kojor hadde i tillegg «petromax», men de ble fortrinnsvis brukt

når en skulle sette opp verktøy da en nesten ble blendet av det vedvarende skarpe lyset.

En må vel tilskrive de lange kveldene for at det ble funnet på så mange «prett» til hverandre. Et påfunn av grovere kaliber hørte vi om i en koje lengre nede i dalen. Der bodde bonden som var skogeier sammen med hoggere og kjøpere i koja. Doet her var plassert tett ute på en bratt skrent og bestod av en stokk mellom to graner. Denne stokken ble saget nesten av, og da bonden satte seg gikk den av og han trillet nedover skråningen med buksa på hælene.

Det ble en brå slutt på kojelivet 10. april da John Aas kom opp fra bygda og fortalte at tyskerne hadde besatt de største byene i Norge.

«Kaffe-på-senga-» tradisjonen i Bostad

Av: Ragna Flatjord

«O' jul med din glede – – –»

Javisst byr jula på mange gleder. Både i vår hektiske tid, og kanskje ikke mindre i de lovpriste «gode, gamle dager».

Oppe i Bostad-gårdene i Klæbu hadde de en fin og sjelden juletradisjon som ble holdt i hevd i mange år: De gikk gård-i-mellom med kaffe på senga, henholdsvis på juledags morgen og nyårsdag.

Gårdene ligger som kjent svært nær hverandre. Beboerne var som en stor familie som gikk inn og ut hos hverandre til alle døgnets tider. Naturlig nok delte de både sorger og gleder, og det var en sjølsagt ting å hjelpes ad når det trengtes. Det hendte ofte, både ute og inne. I det hele tatt var det et fint og frodig miljø i Bostadgårdene «opp'un åsen» i den tid.

Rundt 1920-årene begynte Elen Bjørklitrø – søster av Jo Bostad – å bære «kaffe-på-senga» til nabogården tidlig juledags morgen. (Hun ble senere husholder hos lensmann Villmo i Klæbu.)

Grytidlig nyttårsdag kvitterte så familien Flatjord med kaffe-brett og julebakst, – senere kunne tidspunktet veksle mellom gårdene.

Denne tradisjonen fortsatte i over 30 år.

Det var stas å være «kaffe-bæren». Som oftest var det kvinnfolka som hadde den jobben. Av og til kunne det være ei «taus» som gikk med kaffe i følge med en unge eller to, men fra omkring 1933 gikk Bergljot og Ingeborg Bostad nok så trofast. Senere ble Eskild Bostad også med.

La oss bruke fantasien og slå følge med «kaffe-på-senga» bærerne ei julehelg i 1930-årene.

Julenatta var kort, – kanskje var det ennå lunt i kjøkkenet når «kaffe-kokeren» kom hutrende ned fra loftet. Småved og fyrstikker lå på plass ved komfyren, og snart brant det lystig i opphugget juleved.

Kaffekjelen ble fylt til randen og kaffekverna gikk. Det skulle være rikelig med kaffe, – og den skulle være god!

Så kom turen til julebaksten. I bokser og spann sto den stablet i «ny-stuggu» eller ute i gangen, – nå skulle den både nytas og lovprises! Det var formkaker i alle varianter. Det var smultringer, fattigmenn og «gode råd», det var pepperkaks med og uten mandel og lite som manglet på alle sju slaga. Sirlig ble bakverket stablet på de fineste fat, og kaffe-Larsen ble reddet fra over-kok i aller siste øyeblikk. Kaffelukta låg som en ein over huset.

Nå gjaldt det å finne fram varme klær, for ute var det snø og bitende kaldt. Frosten knaket i gamle vegger, – vinterhimmelen var stjerneklar og langt borte. Nå måtte en trekke sjal eller lue over ny-vaska hår, få på votter og varme sko før man hutret seg ut i en grytidlig juledagsmorgen. Se så, nå gjaldt det å få med kaffekjel og julebakst!

Det knirket kaldt i snø og sko, og pusten sto som en røyk fra nese og munn.

Hutte-meg-tu og gledelig jul!

Godt at det ikke var langt å gå.

Folk og dyr slumret ennå i seng og bås, – klokka gikk mot seks.

Stille og forsiktig ble ytterdøra åpnet. Aldri var den låst, og nøkkel fantes knapt.

Ikke tvil om at morgengjesten(e) var ventet! Lysene var på i kjøkkenet, det var varme på komfyren. På bord eller benk var husets beste kopper satt fram.

Hysj, – knirket det ikke i en seng et sted?

Forsiktig, uendelig forsiktig bar det opp loftstrappa. (Oppe hos Flatjord var det plutselig et trinn midt i loftsgangen, – sjå opp, og pass på–!)

Det var mye folk på gårdene i den tid. Ofte låg det flere på kvart loft, – det ga både selskap og varme.

Nå ble det liv og røre i huset. Det var latter og gjensidige ønsker om en god jul, det var klirring av kopper og tramp over svaiende loftsgolv. Kort sagt, det var juledagsmorgen i Bostad-gårdene! Og tidlig, tidlig var det på dag, for kaffe skulle alle ha, også de som skulle i fjøset.

Husene var julepyntet nesten til skorsteinen. Sjøl oppe på loftsgangen sto det juletre, og lofta var grønnsåpevasket så det var en fryd.

På sengene lå puter med blonder og stas, det var Hardanger-søm på overlakenet og stivet «pyntehåndkle» på veggen. (Under sistnevnte hang linhåndduker og håndklær av kveitemelssekker. Frotté var det lite av i den tid.)

Nattbord og vaskestell, potte og bøtte var obligatorisk på alle loft. Sengene var fulle av dyner og tepper i alle varianter. Natt-tøy av flanel og varme tøfler kom også godt med når vintertulda knaket i veggene, det var såvisst ikke oppvarmede rom til vanlig!

Men trivelig var det å få kaffe på senga. Det skjedde ellers ikke så ofte og var såvisst ikke for kvardagskost å rekne.

Koppene ble tømte og julebaksten gikk ned på høykant, – det fikk ikke hjelpe om a' Dagros måtte vente litt lenger enn vanlig på mat og stell!

Endelig og omsider. Når kvart loft var besøkt og kjelen nesten tom var det på tide å returnere. Nå var det heimefolket sin tur å få kaffe på senga. Mere ved i ovnen, – på med kjelen igjen. Og så ny runde. Spør om å være velkommen, gjett om det var blide fjes!

Mens smultringene forsvant og siste kaffe-supen gled ned var tankene langt borte fra «ku-skit og fjøs». Det var varmt og mykt i senga, det var jul i huset og livet var godt å leve.

Bare så synd at det var uendelig langt til neste jul....

Om fortærainnesheita her i valn

Av Husmanden i Sjøbygden

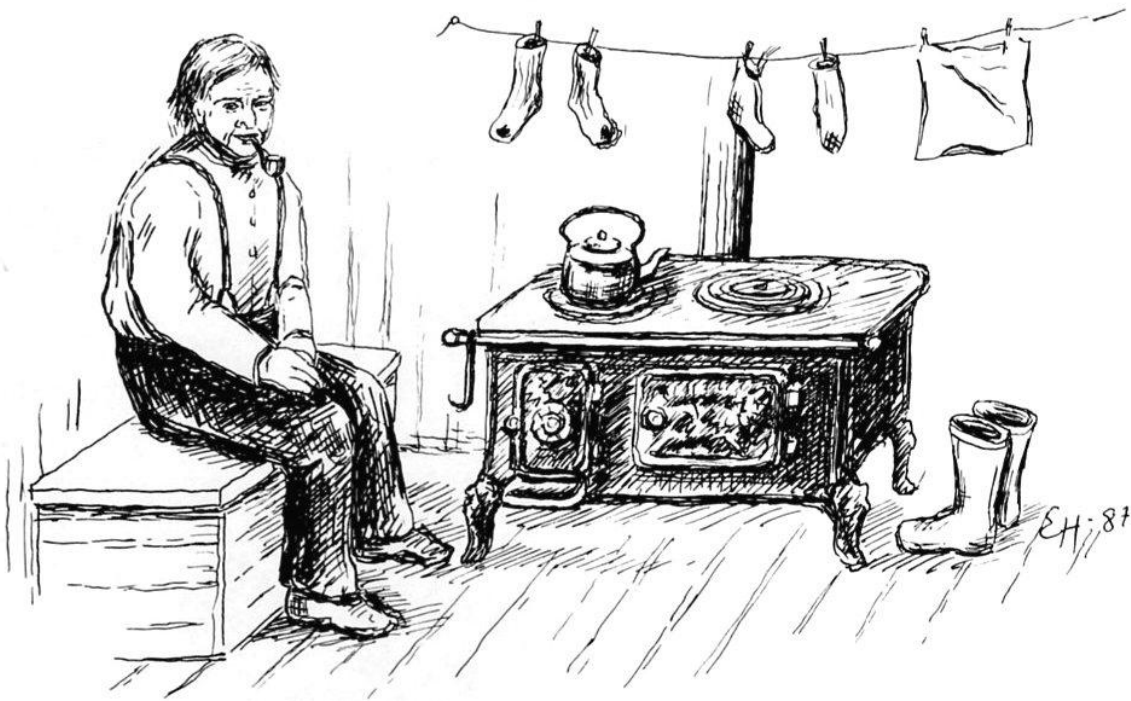
Det e så my fortærainnesheit her i valn at Husmanden e itj gøtte ti-still –. Aillt som før va nå så ner rimele ell gratis, det ha einten komme bort ell vertte fale. Maten som 'n får kjøft hos hainnlarâm e tiblainna så my svineri at 'n kainn heill- på så 'n ét ihjæl sæ kertte dag det e. Kak og slekt kainn 'n bli nærvklein tå, og lætt du 'it hainnlarainn skomm fløytinn tå mjølken inna du drekk a, så bli du åreforkælka og tuillinn i hae. Kvar sâmmâr fær russern å drøsse ut nå slag s' at det som væks uta vægginn bli oetainnt. Saukjøtte lyt du pass dæ for, for de e så my tå dein der styggeiten både tik vitsømmern og ti grase at kjøtte småkkå bærre bækkeræll, sei dæm ti blae. – Du tørss snart itj ta ætte såpass som e typer.

Sola ha vertte fale å. Dæffor lyt følk stryk langt neover lainna sâmmârs dag for å kom sæ tu det væsst. Men engkvainn stryk te byn å lægg sæ ni nå kassa å kjøpe sæ sol. Sea kjæm dæm att bron som nå oinnatause i maskâm. – Tobaken e fale, – både skrâa og det mer. Deinn e «vanedannende». Men det mæst tå det der e bærre tuille. Husmanden ha bruk skrâ i over førreti år, men nå «vanedannende» ha de da 'tj vertte for det. Så d' e itj aktainn aillt dæm fær me ti blae.

Ei ainna fortærainnesheit e at d'tj finns sænghælm å få ti længer. No lyt følk legg ti «vannseng». – Det e mærkele at nœ skuill bli sôn stor her i lainne. Men det må da bli bellig med det der sængâm, bærre følk får sæ ti bonstra som d'tj læk tu s' at

dæm øddlægg sængbåttna og subbgølv for sæ. No når det lyt vârrå «trim» for at itj følk ska stivn åv ti kråppa, så kainn det vârrå så passle å ta vasstree å bârrå inn ein 10-12 fôlå ti de der nysængâm når kveilln kjæm. – Nei, det e itj haverhælm å få-ti så pass at 'n kainn få skefta ti sængbænka. Husmanden ha gått for tvartt i gâlâm å spolt, men det ha vel vertte 'pi Sjøbygden som borti Junaiten; dæm breinne opp hælmenn utpå åkrâm. – På Måssåhauga ha det ailler vertte sådd mer einn ein hælv mælig bygg. Å bygghælmen nøtte d'tj legg ti, så snarpåt som dein e. Du skuill bli kjåttau som ein grålusåt og itj få sâmn ti auâm. Nei, deinn måte bæst te hakkels, deinn. – Men nå «vannseng» ble d'tj hille på å kjøft med Husmanden. For det kainn bli bærre kvia og fortærainnesheita med det. Sânn stråkkå som det e ætte gølv på Måssåhauga vinters dag, så e det fûlt for at det kuinn speik. Det skuill itj bli stort likar einn å ta med sæ feilln og gâ utpå Grendstaloken å lægg sæ. Husmanden får vel ta ljân å stryk innpuinn Halsetvoilln å få sæ ti myrhøy istan.

Å itj får 'n te å sætt estainn e skopar længer heill, for det finns itj nå å hjælp sæ med. 'N Holte, som ha drigge fuillt ni kjellara sinn tå aillt det som e, skuill nå vel ha så pass som æmn te e bustleiv, – men tru d'tj. For sjøl har 'n bærre innhyses arbe der 'n kainn fârrå og dâkka i dørrâm ti bærre hussulæstâm. Så hain trøng itj vøl det slag for nå bustleiv. Forræsser kainn det vârrå det sâmmâ, for ætte at Målsjøâskarrainn slutta med slaktingen

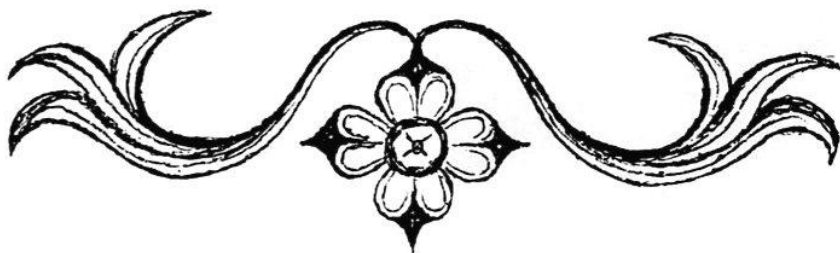
e d'tj grisbust á fá ti heill. Husmanden lyt vel tjurrubræ og prober og heill istainn det skolaupa 'n har. Når de itj e ná mer får 'n gá bærfot. Ainna ráa bli d'tj.

Men deinn væsst fortærainnesheita e veiinn her i bygden. – Det ha da vertte áveleg snápt á gá over Stággán no, men mang-gáng kjæm du dæ itj længer einn neát Stuggumainna. Sea hertje det ti. For det e itjná greina med de der innsjønørám som heill pá med veia. Stytje milla Haudala og Strøket mátt dæm ná vel ha rykke oklar om. For dæm kainn væsst ailler bli forlekt om kerr pass brei ell smal vein ska várrá. Rætt som 'n e falainn sá ha dæm fátt e fauk á stængt 'n. Da rekkle dæm opp e stængsel mett e veia oppme Stuggumainna, med bau om at dein som ha tænkt sæ ni blankbygda lyt gá om Lappen. – Tru itj nerstággábygginn at fólk 'pi Sjøbygen har ainna á gjørrá ørtje dag einn fárrá á ræk ætte veia? Husmanden har kortje tia ell fotbóna te á fárrá sôn á laup.

Nei, det va my likar før. Mea gammelvein va, gjekk du sá reine spiss forbi mastuinn hinna Brønnell Stuguinn. Á skjønt a Skreddar-Marta ha færsla aillt innpá husnáva, sá va a ailler ut á forbau fólk á falas. Á villa du slæpp-tu styggløfta frá bækkni Haudala, sá kuinn du ta-tá ni tværsvenga nea Bergettahaugen á gá forbi hos ám Per ni Håggám á kom dæ frampá Strøket. Men det ha de der innsjønørainn sætt stoppar for no. – Du veit itj ole tá inna det e ein heil hop tá de derrám ni Haudala á fær og kávvá e veia for kvarainner. Á det sjer itj ut som dæm kain hainnter kortje æln ell tomstokk, for dæm fær á glane ni ná dása á próbere á teintj ut kerr brei vein ska várrá.

Kelles va d'tj i fjol-haust da Husmanden mátt ni blankbygda ætte tobak? Da va det fuillt tá de der innsjønørám ni Haudala att. – Kæm e det foræssen som heill de derrainn med arbesk-lea? Dæm gár ti det sámmá aill; brainngaul e boksá og lik æns busseronka. Det ság ut som ti e kvaksbol da Husmanden kom. Da sætt dæm opp svólka oppover aill bakka, reiv ned stabbstein og hussert. Der deinn ein grov opp vein, grov deinn ain-ner att. Fár dæm hæl-át nemme Hampgráven, sá e dæm snart innpuinn kjøkengólve hos ám Roan. – Det va orá á kom sæ forbi bilám og bekkvognám derres ni Haudala der, sá Husmanden mátt bærré fól sæ tá veia. – Men e det ná mening ti slekt, at ein gammel sjøbygg ska mátta fárrá á smyg som ein skabbbræv oppi leirmælám hos Haua for á kom sæ bortát ám Devle ætte ein kvartruill skrá?

Det jols da veie og slekt før i tin á, men dæm for da 'tj sôn á tuilla. Kelles skuill det ha sjett ut i 1893, da 'n Johan ni Næsse bygd Osbrua? Skuill hain ha ferre sôn á tóva, sá ha 'n itj vinne tu det slag mer einn á rikke milla Vangsmon og 'n Ynnbør Æl-ven med baue om at vein øms va falainn, øms va stængt. – Nei, 'n Johan va tá gammelsorta. Hainn kuinn á bruk både ælna og tomstokken. Hain trång itj stá og glan ni ná dása for á fá det te. Men brua vart brukainn i langsamle tie både for fólk og krøtter. Ná dyrt vart d'tj heill; – to hoinner og netti kroná fekk 'n Johan for matrialn og arbe. Men for de pængám ha d'tj vertte sá pass som e kurækster milla Haudala og Strøket med de der innsjønørám.

Historier om Jon Hyttsagen

Av: Leif Østlyng

På minnestøtten over Jon Hyttsagen står: Bygdegeni/original. Av sin samtid blir som oftest slike mennesker som er foran sin tid, tenker i egne baner, ser ting vi ikke ser og går sine egne veier bare «originaler». Derfor synes jeg Historielaget har funnet en treffende tittel på Jon Hyttsagen.

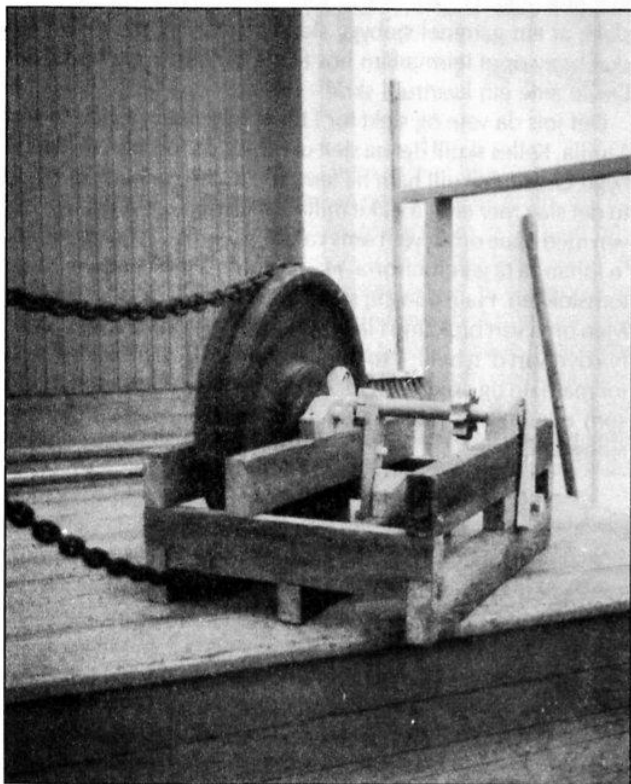
De geniale oppfinnelsene er beskrevet i et tidligere nr. av bladet, så her skal jeg prøve å gjengi en del av de ting han sa og gjorde. Delvis hørt av meg selv eller fortalt av min far og Ingebrigt Grendstad.

Meget omtalt er et fellesfjøs for Hyttefossen, som han kom så langt med at han grov tomten (der hvor Gaustad har bygd hus nå). Men Hyttfossingene var vel ikke modne for kollektivbruk.

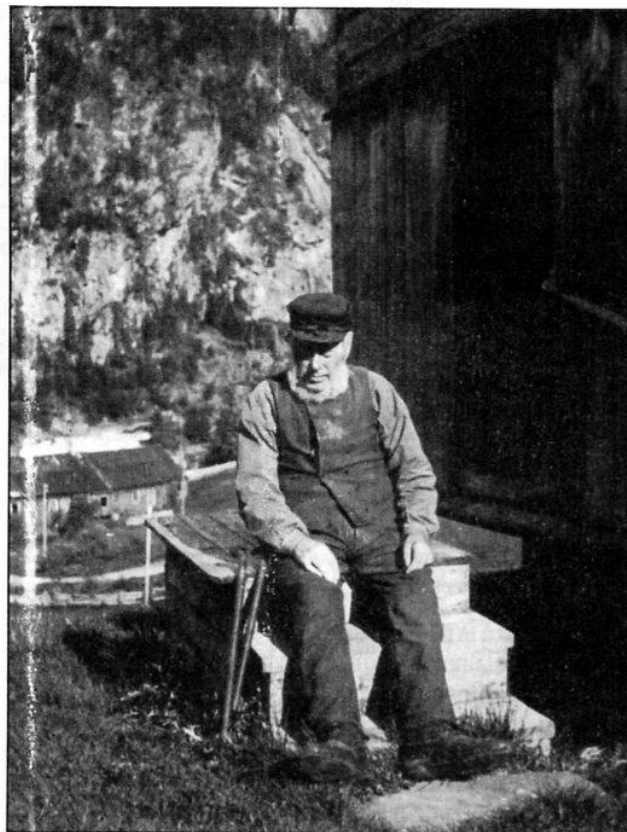
Han hadde også i tankene utforrenn fra Vassfjelltoppen og ned.

I 20-årene hadde vi butikken åpen til kl. 8 om kvelden, og da satt kallene med en spytekopp ved siden av seg og fortalte historier. Sirup som var det mest brukte pålegget, kom i store fustasjer som veide innpå 200 kg. Når det var kaldt på lageret rant den sent, og jeg hadde noen ganger oppsynet med 3 litersspannene så de ikke rant over. Etter det jeg husker var det 18 øre for svartsirup og 20 øre for blank. Men når Jo fortalte historier kunne det hende at jeg glemte meg og sirupen rant over.

Han fortalte mye om tiden i «Fosshaue». Han beskrev hvor kaldt det kunne være: «Så spækt vatnet utpå kjel'n når kaffen kokte over». Den grove skogen i Fosshaue fikk tilhørerne et inntrykk av etter følgende historie: Han hadde leid noen tømmerhuggere, men da det ble så stille i skogen gikk han en runde for å se. Til slutt fant han dem: «Da satt dæm inni forhøgget på ei stor gran å spælt femkort.»

Modell av sjølmating Konstuert av John Hyttsagen ca. 1895.
Foto: Ole Svaan, 1976

John Hyttsagen på burstrappa ca. 1936

Den berømte hesten hans: 1000 kroningen, slet seg fra tjoret en dag. Etter lang leting så han det rørte seg ute i havreåkeren. Det viste seg ved nærmere ettersyn at det var hesten, men havren var så lang at han så den ikke før han kom inn på den.

En kraftig forkjølelse beskrev han slik: «Først blødd æ nasblo, det va sekkert et blokar som ha sprengte oppi hauve, og no ha tomrommet fylt sæ me grønsnørr!»

At han hadde en del bøker og leste meget fortalte Ingebrigt Grendstad om: Prost Sjønes besøkte Jo rett som det var, og en gang de ble uenige om et emne sa Jo: «Du ha studdert i 5 år du, men æ ha studdert i 50 æ!»

En gang han satt på med far fra Trondheim pekte han på veiskråningen mellom Lilleelv bru og Nygården der hvor leiren går over i grus og sa: «Hit ha havet gått». Dengang var det vel få som trodde på ham, men nå vet vel alle skolebarn at leire er gammel havbunn, og at havet har gått i høyde med Selbusjøen.

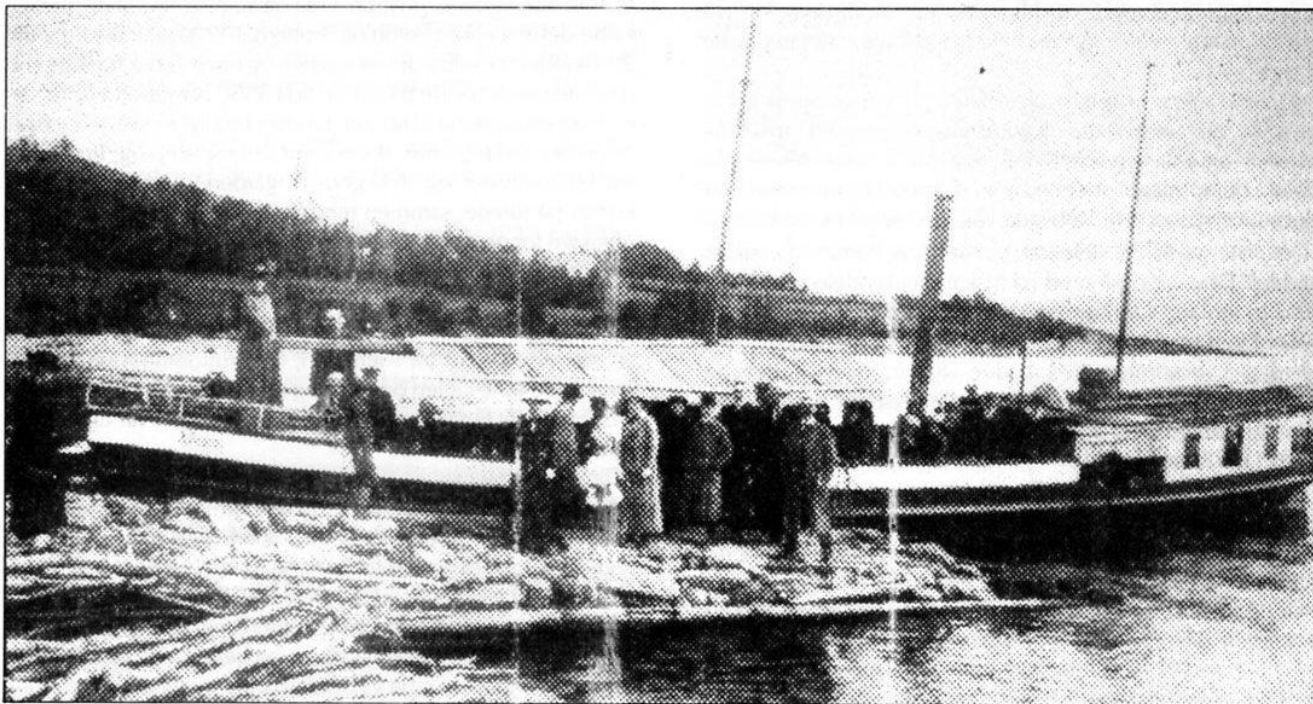
En gang lekte jeg med å trille på et bildekk fra bakhjulety på T-Forden. På min vei kom jeg gjennom gårdsplassen på Hyttsagen. Gullbrand satt på trappen og Jo stod og stødde seg på staven ved burstrappen. Han vinket meg bort til seg, og plutselig slapp han en stav og tok dekket og sendte det nedover Sagabakken. Helt nede i dalen stod en skigard som var dele mellom Hyttsagen og Huitfeldt. Han hadde nok ikke beregnet den uhyggelige farten dekket fikk, for det gikk tvers gjennom skigarden så flisene føk. Gullbrand ble så sint at han gikk opp i høye C da han skjelte ut Jo, så selv om det var et slit å få dekket opp bakken, så frydet jeg meg likevel.

Dampskipet «Telegraf»

Av Helene Jonassen

Helene Jonassen, f. 1930. Flyttet fra Namdalen til Heimdal i 1962. Har utdannelse som husøkonom. Hun tok et kurs på universitetet på Dragvoll 1987/88, hvor hun leste lokalhistorie. Til Semesteroppgaven valgte hun å skrive om trafikken på Selbusjøen og skystasjonen Brøttem, 1870 – 1915.

«Telegraf» ved Kaia på Selbustrand. Selbustrand Kirke i bakgrunnen.

Sterke krefter ble satt i gang for dampskipstrafikk på Selbusjøen. Paul Amdal fra Selbu var den som startet det hele. Han skrev et innlegg i Adresseavisen på slutten av 1860-åra, hvor han mente at et dampskip var nødvendig på Selbusjøen, og han pekte på de dårlige kommunikasjonene i Selbu. Det kom flere svar i avisa, og Amdal fikk både medhold og motbør, men hovedsaken var at nå begynte «sneballen å rulle». En mann fra Kristiania, Lauritz Nicolaisen, ble hans største støttespiller. Nicolaisen eide allerede en båt, d/s «Telegraf», som hadde vært i drift i Kristianiafjorden de siste åra. Han ønsket nå å få båten opp til Selbusjøen og fikk den i første omgang opp til Trondheim.

«Telegraf» var en slepe- og passasjerbåt, med sertifikat for 75 personer. Den ble bygget i Lennarfors i Sverige i 1863. Materialet var jern og stål. Det var en propelldamper, 50 fot lang, 10 fot bred og 4 fot dyp. Akterdekket hadde en overbygning. En høytrykksmaskin på 66 lbs utviklet 8 nominelle, 40 indikerte hestekrefter og ga båten 8 miles fart.

Båten ble liggende ved Ilevolden en tid, mens Nicolaisen underhandlet med folk fra Selbu og Klæbu om transport av båren fra byen og opp til Selbusjøen.

Det ble besluttet at båten måtte føres opp til sjøen på godt vinterføre, og to spesialsleder ble montert på. Den 3. mars 1871 kl. 1500 startet transporten av «telegraf» fra byen. 18 Hester som tilhørte vognmenn i byen var trekrafta, 4 i bredden. Den første del av turen gikk bra, men problemene begynte på Heimdal. Her var ikke sneen skikkelig nedtrampet og veien var smal slik at det var plass til bare 2 hester i bredden. Først

var tungt, og da de var kommet opp til Skjøla stoppet det helt opp. Med god hjelp av bøndene i Sjøbygda og hestene deres klarte de med felles anstrengelse å få båten i «siget» igjen. Men det gikk smått og karene ble tørste, så basen for transporten måtte flere ganger til byen for å kjøpe «skjenk». Karene oppdaget at det gikk lettere med noe innabords.

Etter 45 års drift sier det seg selv at båten etter hvert ble dårligere, tida hadde gått ifra den, og folket krevde mere. En forbedring av sjøtrafikken var nødvendig og ønskelig. En del framtrepende menn i Selbu og Klæbu stiftet i 1914 et dampskipsselskap som de kalte «Kong Sverre». De hadde en aksjekapital på 25 000 kroner og de skulle prøve å skaffe en mer tidsmessig båt enn «Telegraf».

Om vinteren stod «Telegraf» på beddingen på land, men vinteren 1914/15 var det ekstra lav vannstand og det lot seg ikke gjøre å skipsette den. Båten ble derfor forankret opp i en vik på Brøttemsnasset, som var endepunktet, og der var det både bryggje og lagerhus. De var ikke så heldig med denne forankringen, «Telegraf» hadde bestemt seg for en annen skjebne, den sank ved Nesset. Natten til den 22. januar 1915 skjedde det. Den ble liggende med forstevnen mot land, og under akterskipet var det ekstra dypt. Adresseavisen skrev at det var usikkert om den kunne berges, i tilfelle ble det veldig kostbart.

De brukte 9 dager på turen opp til sjøen. Det var slitsomt og det ble en kostbar transport. Så snart Selbusjøen var isfri ble «Telegraf» sjøsatt. Det var en stor dag for bygdefolket, men kanskje aller størst for «slitene», de som i flere dager hadde svettet og slitt oppover til endestasjonen.

Den første turen for «Telegraf» var 11. juni 1871. Den gjorde tre turer for uka mellom Klæbu og Selbu. Føreren av båten var John Morseth, maskinisten Ingebrigt Næs. Noen stor fart hadde ikke båten, i hvert fall ikke til å begynne med, så navnet «Telegraf» passet dårlig, 8 knop var hardt å holde. Maskinen forlangte skikkelig trykk og det fikk man lettest med kull. På Selbusjøen var det naturligst å fyre med ved, og da kunne det holde hardt om ikke virke og kvalitet var på topp. Det var ofte at båten ble liggende å drive, da måtte man stake seg fram. Vedfyringen ga fra seg gnister og passasjerene fikk ofte klærne sine oppbrent. På skystasjonen Brøttem hadde de mange ganger passasjerer som kom bare for å låne nål og tråd, så de fikk sy igjen sine oppbrente klær. På grunn av alle klagene over gnistregnet ble det bygget et blikktak på båten, det tok av det meste.

«Telegraf» ble en suksess allerede fra starten av. Størst betydning fikk den for distriktet og godstransporten, men turisttrafikken fikk også fart på seg. Byfolk begynte å interessere seg for båten, de oppdaget at dette var en fin søndagstur. Mange var det som syklet opp til Sjøbygda, tok med sykkel på båten til

Det viste seg fort at «Telegraf» var et viktig kommunikasjonsmiddel. Den var også med på å skape et bindeledd mellom disse to innlandskommunene, samtidig som innbyggerne ble bedre kjent med hverandre.

Tirsdag 5. november 1911 hadde «Telegraf» en samling av «høye herrer» og autoriteter på 30-40 personer ombor. Deriblant var det to statsråder. Denne forsamlingen var ute på befarings i forbindelse med en eventuell regulering av sjøen. Paul Amdal sier i Selbu Historisk Beskrivelse «at en mer dyrebar last har neppe været ombord i dampbaaten i de aar den har gaat paa sjøen». Dette kan vel diskuteres, enhver person er vel like dyrebar last.

Dampskipsselskapet Kong Sverre overtok «Telegraf» og fikk den berget, den fikk navnet «Kong Sverre». I 1917 kjøpte selskapet en ny båt som fikk samme navn, «Kong Sverre». Gammelbåten fikk tilbake sitt gamle navn «Telegraf». I 1922 gikk den ut av registret, da passasjersertifikatet ikke ble fornyet i 1921. «Telegraf» ble avrigget, og vraket av den ble liggende i Selbu en god del å før det ble fjernet.

Selbu, derfra syklet de hjem igjen over Jonsvannet. Eller de tok et sommeropphold før de returnerte til byen. Bøndene hadde god plass til overnattingsgjester om sommeren, for da var flere av husets folk på setrene. de riktig velhavende byfolk bygde seg sommersted, både i Klæbu og Selbu. Blant turistene var det mange utlendinger, særlig engelskmenn reiste ofte. De kunne stoppe i Selbu eller på Brøttem for å være der fra noen dager og opp til et par uker, ja det var de som forlenget oppholdet helt til 4 uker. De brukte ferien sin til å fiske i sjøen eller de var på jakt på sensommeren.

Om vinteren var Selbusjøen islagt, og fartstida for «Telegraf» pr. år var fra syv til åtte måneder. Den opererte med sommerrute, høstrute og egen turistrute i juli og august. Nå var det daglig forbindelse mellom Selbu og Brøttem. I 1900 gikk høstruta fra 29. oktober fra Selbu om morgenen og dagen etter fra Brøttem o.s.v. «Telegraf» hadde på denne tida 3500 passasjerer årlig, og en kjøredistanse på 1360 mil. Godset bestod av kvern- og brynesteiner, trelast, smør, skinn samt tømmerselepung. Importen var kolonialvarer og stykk gods til gårdene. Det var og med krøtter på turene, sammen med krøtterhandlerne.

Frakten for passasjerer og gods utgjorde mellom 3 og 4 tusen kroner årlig. Kroner 1000 i statsbidrag ble gitt hvert år, samt at Thomas Angells stiftelser bidrog med kroner 400.

Omkring århundreskiftet ble båten forlenget. Den hadde nå en størrelse på 60 fot i lengden, og bruttotonnasjen ble 12 tonn. I 1904 ble kjelen ombygd og maskinen fikk 50 hestekrefter. Da var det Einar Sjøvoll som eide båten, han var også fører for den.

Da Johan Bojer skulle på Amtskolen i Selbu, reiste han med «Telegraf» fra Brøttem til Selbu, og han skriver: «Nede ved den veste damperen «Telegraf» står en pukkelygget mannsling i lysgrått vadmél, det er kapteinen og han kneiser med hodet, og forsikrer et par kaller at Selbusjøen er farlig, han vil tusen ganger heller føre en damper over Atlanterhavet. En svær tømmerflåte ligger og driver bort på sjøen, og den kan passe seg for å legge seg i veien, »for da går eg forbanne meg beint på'n» forsikrer han og kneiste igjen. Stakkars «Telegraf» det hadde han neppe sloppet vel fra.»

Mineraler og gruvedrift

Av John Aas

Folk som har gått i skog og fjell i Klæbu har vel av og til lagt merke til at det enkelte steder er rustbrunt vatn og rødlig stein. En kommer da i tanker om at det kan finnes mineraler av verdi under føttene der en går.

En vet også at det her i Klæbu er oppdaget forekomster av malm, men som ikke ble funnet drivverdige når det gjelder kobber og svovelkis samt jernmalm.

Det går også sagn om at det i eldre tider har vært ei sølvgruve i Vassfjellet. Mange har gjennom årene lett etter denne gruva, men uten resultat. Og de som tok ut sølv gjorde det kanskje i hemmelighet for at andre ikke skulle få del i «skatten». Og når det var krig i landet ble kanskje gruva tildekket, og den som visste om den døde kanskje senere, og hvor er den så nå?

I bygdeboka for tidligere Flå kommune er en mann titulert som knappestøper. Det er da nærliggende å tro at materialene til knappene kom fra sølvgruva i Vassfjellet.

-Gamle Ole Ellingsen Bjørklimark fortalte meg en gang at han som gutt var gjeter på en av Tulluungårdene. Han fisket litt somme dager, antagelig i Ulvtjønnna. Under et berg var det stein som var så mjuk at han skar den med kniv av berget og brukte som søkke på fiskesnøret. VAR DET SØLV HAN FANT I BERGET?

Etter at Ole ble voksen var han flere ganger oppe i Vassfjellmarka og lette etter dette berget, men fant det ikke igjen.

Jeg har hatt en viss interesse for mineraler og gruver, har vært innom flere gruver og ellers snakket med eldre folk for om mulig å få opplysninger som kunne være av interesse. Bare synd at så mange av de som har hatt kjennskap til det som har forgått før i tida er gått bort. Da jeg antar at det kan ha en viss historisk interesse, skal jeg skrive ned noe av det jeg synes ikke bør glemmes.

Når det gjelder malmfunn og gruver i eldre tid i Klæbu har jeg kontaktet bergmesteren i Trondheim distrikt, Norges Geologiske undersøkelser, funnet noe nedtegnet i Gerhard Schønning's Reiser i Trøndelag årene 1773, 1774 og 1775, samt snakket med noen eldre mennesker.

Det er gruvene i Vassfjellområdet som naturlig nok kan ha interesse for klæbyggene, nemlig Ulriksdal Værk's Gruber på nordre del av Vassfjellet og Flåløkken Grube på søndre del av fjellet.

Sist nevnte gruve ligger i tidligere Flå kommune, men flere enn meg har spekulert på om kanskje malmen (kopper og svovelkis) ble transportert til Hyttfossen smeltehytte.

Ved alle gamle gruver ble malm fraktet med hest ved hjelp av slede eller støtting-sleder på vinterføre, oftest i veiløst terreng. En kjørte da lass på ca. 1 tonn i vendingen. Terrenget ned til Målsjøen og langs denne fram til Hyttfossen skulle da se forholdsvis lett ut?

Men, ifølge rapporter for driften av Flåløkken Gruber, ble malmen kjørt ned og lastet på jernbanevogner ved Kval stasjon.

Driften ved denne gruva begynte så smått i 1880, og ifølge Gerhard Schønning var Hyttfossen smeltehytte nedlagt før 1773, altså 100 - 150 år tidligere.

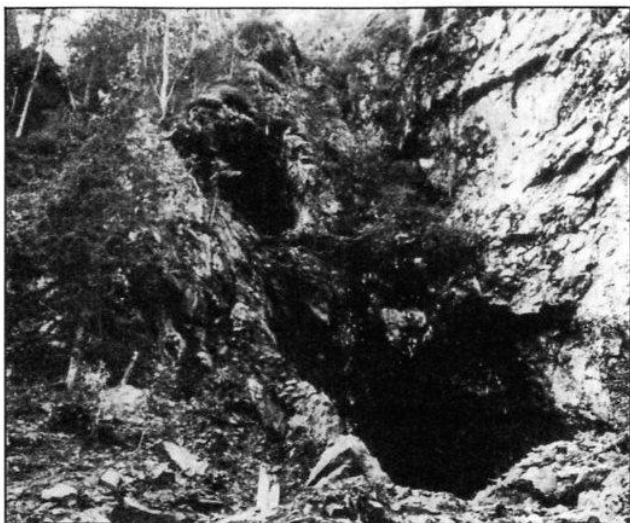
Ellers hadde klæbyggene i eldre tid inntekter av kjøring av kobber fra Selboe Kobber-Værk på Hyttbakken i Selbu, og trelast + kvernstein som selbyggene fraktet ut til Teigen for videre frakt til Trondheim, samt returfrakt av varer av ymse slag til Selbu.

Videre hadde man om vintrene kjøring av tømrede hus, oppsatt på «utetufter», til Trondheim. En del hus ble der videre sendt nordover i landet.

Sjøla gruber - Ulrichdal kobber-værk

Hva navnet Sjøla egentlig betyr har man ikke noen bestemt forklaring på. En teori er at det betyr et skar eller kløft i terrenget. En annen teori er kanskje betegnelse «sjøler» som i bergmannsspråket betegner striper av kis fremkommet i grunnfjelllets forkastninger. I hvertfall er «sjøler» benyttet i enkelte rapporter til Norges Geologiske Undersøkelser i forbindelse med drift av gruver.

Sjøla Gruber ligger på gården Gjesmos utmark. Eiene er nå Aud og Oline Tjeldflott, som kjøpte eiendommen i 1931.

Gruver i Sjøla. Foto: Atle Døssland

Et par av gruveåpningene i Sjøla slik de finnes i dag. Det var også prøvedrift etter svovelkis her 1916–1918 ved A. Huitfeldt og Co. Åpningen er vel derfor en del forandret.

Foto: Atle Døssland

Gruvevirksomheten startet i 1670 av ridder og baron William Davidson engelsk resident i Holland. Han drev samtidig Mostadmarkens Jærn-Værk.

I 1675 ble driften ved begge verkene innstilt, og William Davidson reiste tilbake til Holland.

Ulrichdals Værk skal annen gang forsøkt ny drift av den ene av de to gruver i Sjøla, men måtte igjen nedlegge driften. Det var senere periodevis forsøk i 1868, 1870, 1901-1903 og 1908.

Man kunne i 1773 se store hauger av gråfjell utenfor Øst Sjøla og Vest Sjøla gruver som ligger bare et «børseskudd» fra hverandre. Begge sto da fulle av vann. Malmen i gruvene var kobberfattig svovelkis og litt zink-blende.

Gruvene ligger i Vassfjelllets store grunnstensfelt, og har mye til felles med Løkken i Meldal som var i drift fra år 1655 til 1988. Grønnsteinsfeltet grenser også til Gjesmogårdens gabbroforekomst som drives ut i dag.

Smelting av malmen fra Sjøla foregikk ifølge slagghauger først på gården Nideng ved Sjøbekken, ved hjelp av varme fra flere lag tømmerstokker. Senere, etter at ei stor, kostbar smeltehytte var bygd ved en foss i Nidelva på Moen gård (Hyttfossen), ble malmen fraktet dit for smelting.

År 1902, den 8. november, ble Ulrichdal Gruber (Sjøla) befaret ved stiger Langen. Han redegjorde for hvordan driften gikk, om de forskjellige synker, orter, tverrslag og kislager. Arbeidsstokken var ved befaringen: 1 stiger, 8 minere, 2 fordrere, 3 snekkere, 1 smed og 2 utarbeidere, i alt 17 mann.

Produksjonen dette år var ca 800 tonn svovelkis, som en antar ble fraktet til Heimdal stasjon og lastet opp der. Rørosbanen ble jo åpnet i 1877.

År 1905, den 30. januar, foretok bergmester H.H. Schmidth på vegne av A. Huitfeldt & Co, Trondheim, ny befaring. For firmaet møtte Tønne Huitfeldt. Bergmesteren redegjorde for sin oppfatning av gruvene og sitt syn på driftsmulighetene.

År 1909 er Sjølagruvene i drift, og etter det en forstår av A. Huitfeldt & Co. Det var da 9 - 10 arbeidere og en stiger. Dette året skal det være uttatt 1650 tonn eksportkis. Ved siden av foran nevnte produksjon i stoll drift ble det ved strossing i Østre gruve uttatt ca 825 tonn kis, som på ca. 70 tonn nær er nedkjørt til Heimdal stasjon.

Driften var i gang til mars 1918 iflg. bergmester Gunnar Aasgaard, og da fantes bygninger og materialer tilstrekkelig for en mindre drift.

Malmfunn i Klæbu og Vassfjell-området i tidsrommet 1835 - 1922

Mutingsbrev er en tillatelse til å bryte malm og en sikring av retten til forekomsten.

Det gjengis her ett mutingsbrev i sin helhet.

MUTINGSBREV

1/1835 Da Dhrr. Schreiner og Co i Tronhjem under den 29de juni d.a. har forlangt Muthing paa den for længre Tid siden forladte, og nu i det Frie faldne Kobbergrube ved Gaarden Tanum, Klæboe Præstegjeld, Strinde og Selboe Fogderie, Søndre Trondhjems Amt, saa utstæder jeg, Amund Lamers, Bergmester i det nordenfjeldske Bergdistrikt, i Medhold af Beranordningen af 7de Spt. 1812 §§21 og 23, dog med Forbeholdende af Enhvers mulige bedre Ret dette Muthingsbrev paa bemeldte Grube til Dhrr. Schreiner og Co, og ber Mutheren inden 2de Maaneders Forløb fra Muthingsbrevets Dato lade samme oplæse fra Kirkebakken i det Præstegjæld Gruben er beliggende,

og derfor lade sig af Lensmanden tildele Beviis, som tilendes Disticktets Bergmester, ligesom ogsaa inden eet Aars Forløb fra Muthingsbrevets Dato (da Reqvirenten anseer saa lang Tid fornøden til Underdøgelse) begynde med Arbeidet. Alt under Straf for Mutheren at have tabt sin Ret. I Øvrigt forholdes overensstemmende med Berganordningen af 7de Spt. 1812.

Trondhjem 30te Juni 1835

Læst den 19de Juli ved Tiller og 25 ds. ved Klæbo.

I nevnte tidsrom har bergmesteren i Trondheim distrikt utstedt 50 mutingsbrev for malmfunn i området samt 4 forekomster oppdaget før 1866.

Det er interessant å se hvem som har funnet malmbeforekomstene, hvor de er påvist og når de er funnet.

Kopier av disse brev bør oppbevares. Grunneiere og bygda ellers kan muligens før eller senere interessere seg for forekomstene.

Kompier av gruverapportene bør også oppbevares sammen med mutingsbrevene.

John Aas

Glimt fra landbruket på 1850-tallet

Av: Lars Braa

– Typisk for næringslivet i eldre tid var store svingninger i konjungturene. På 1850-tallet opplevde jordbruket «de sju fete år». Salgs- og eiendomsprisene hadde vært økende, særlig i de beste korndistrikten. Senere skulle situasjonen forverre seg. Utvandringen til Amerika nådde nye høyder, og denne sammen med industri- og anleggsarbeide tappet jordbruket for arbeidskraft. Kanskje var det nettopp slike forhold som gjorde sitt til at bøndene i Klæbu og omegn engasjerte seg i lagsarbeide for å bedre situasjonen.

Tiltak for opplæring blir satt i gang

Strinda Landbrukslag (opprinnelig Strinden Sogneselskap) gikk i bresjen for å stimulere bøndene til både bedre åkerbruk og stell av hysdyrene. Det ble arrangert både demonstrasjoner og konkurranser. En må regne med at dette også hadde en viss smitteeffekt for nabokommunene. Bøndene i Klæbu hadde god kontakt med Trondheim by med kjøring av trekol og alskens materialer, og for Klæbu's østre del gikk ferdsele gjennom Strinda.

I en rapport til Søndre Amts Landhusholdningsselskab fra 1865 heter det at Klæbo og Tillers Sogneselskab teller 25 medlemmer, og videre; «Det har i Aarets løb holdt flere Møder og stadigen arbeidet for sitt formaal, at utrede Kundskab i Landbonæringen. De emner, som i Møderne i sær have været drøftet, er om Jords Utgrøftning, om Kalvens behandling og Gjødselelsens bestandelse og anvendelse i vekselsbrukets betydning. Den 4de og 5te Mai afholdtes med Hovedselskabets Bistand, Fjøsksuer, hvormed 8 præmier uddeles.»

I en rapport fra 15. juni 1866 er følgende gjengitt; «Selskabet (Klæbo Sogneselskab) har paa samme maade som i forri-

ge Aar søgt at fremme sin virksomhed ved vekselvis afholdte Møder i Klæbo og Tiller, hvor Emner vedkommende Landbonernes Næring have været Gjenstand for Samtaler og Belærelse.»

Forskjellig syn blant de lærde

Klæbu var på 1850-tallet å oppfatte som en «markabygd» hvor skogbruket og virksomheter knyttet til det hadde sin sentrale plass. Det er derfor nærliggende å tro at vi akkurat lå i teten på åkerbrukets område. Oppfatningene kunne imidlertid være forskjellige, og presten Essendrop skriver i 1852 at «agerbruget i bygden går betydelig fremad, på fast alle gårder finder man nye og forbedrede agerdyrkningsredskaber og forberede gjødselebehandling».

Amtagronom Stafne hadde en annen vurdering av tilstanden, og skriver følgende fra en befaring fra året 1864-65:

«I bygder, der ligge så nær Trondhjem, at mælkesalg kan drives med fordel, skulde man vente at finde et bedre kreaturstel en her er tilfældet. Næsten alle de kreature jeg hos almuesmænd så i disse bygder vare i en hver henseende så dårlig stelte at der kun i enkelte sødistrikter og i Selbu kan oppvises noget dårligere. Fjøsene ere mørke, trange og tungvindte for stellet. Pudsing af kreaturene er en næsten ukjent ting. Hvoraf kommer det, at man så nær en kjøbstad og på grændsen af en af de i enhver henseende mest fremskredne bygder (Strinden) står så langt tilbage? Skjønt jeg langt fra tror mig istand til at besvare dette spørgsmål tilfredsstillende har jeg dog troet at skimte en af årsagerne dertil deri, at hestene i disse bygder forholdsvis ere langt bedre røgtede end kjørene. Stalden sorterer under mandfolkernes departement og fjøset under fruentimmernes. På veiene, på skjænkestederne og hvorsomhelst mandfolkene kommer sammen, er hesten og hestehandel et stående samtaleemne. Kommer en fremmed

til gården, så skal han vises om i stalden. En smuk hest er mandens stolthed. Men end fjøset da? Nei, det hører ikke manden til og heller ikke er det noget at vise frem. En svag følelse af at det ikke stæer så riktig til derinde holder ham borte derfra. Det er konen og tjenestepigen, som steller der, og manden holder sig borte derfra så meget som mulig. Om han en og anden gang kommer der, så er det mest for at formane budeiene om at spare på foderet, så han undgår at kjøbe eller knappe noget af for hestene.

Så længe mandfolkene ikke tage sig af fjøsstellet og omfatter det med den største mulig interesse, kommer der ikke noget udaf det. Af fruentimmerne kan man ikke forlange stort i den retning. En forandring til det bedre er også i disse bygder begynt at foregå. Det for et år siden opprettede sogneselskab virker så godt det i et så forsømt distrikt formåer, og der er at håbe, at dets bestræbelser vil krones med held.»

Kritikkverdig jordkultur

Dessverre finnes det lite litteratur om forholdene i Klæbu omkring 1850 og fram til århundreskiftet. Klæbo og Tiller Sogneselskap, som fungerte som et faglag for jord- og skogbrukerne, hadde en del gode arbeidsår fra starten i 1864, men virksomheten i laget dabbet fort av. I en beretning fra 1867 gis det uttrykk for særlig vansker i sitt arbeide p.g.a.; «Klæbyggenes selvklokskap, paaholdenhet og nedarvede sedvaner og

de siste aars misvekst». Og det heter videre; «Thi siger man, den, som har penge kan få tingen på en bedre fod ved at gjøre sådan som nutiden forlanger, men den som har lidet, må smukt seile sin egen gamle sø».

Ellers er foreningsledelsen full av vrede over dårlig jordkultur og uttaler følgende; «Man flenger op store vidder af agerjorden, hvis næringsevne udsuges til det yderste og der yder både dårlig og liden frugt, på samme tid som ageren bliver overfyldt med ugræs, for ikke at tale om det ringe udbytte som afhænger af frostkjerhed. Hvad der er endnu værre er den omstendighed at man i nævnte øiemed bringer jord, som uagtet den i høi grad tiltrænger afgjøfting dog ikke er underkastet denne forbedring».

Husdyrholdet sto stille

Ei gransking i skifterregistreringsprotokollen og auksjonsprotokoller fra samme tid forteller oss om små endringer i husdyrhold og redskap siden 1700-tallet. Krøttera er av alle slag, med ulik farge, med eller uten horn. En kaptein Heramb beskriver ei middels ku til å være ca 2 ¼ alen høy (0,9–1,1 m), – «de er tykke, har kort hode og korte bein». Krøtterflokken hadde alleslags farger, de fleste med horn. Ei god ku kunne gi 8–10 pottes melk om dagen (ca 7–10 l). Her måtte en regne med at foringsgrunnlaget spilte en vesentlig rolle.

Gamle furukonger

Av: Terje Thun

Rundt omkring i bygda står det flere furutrær med betydelige dimensjoner. Mens århundrene har skiftet og folk har utført sine livsverk, den ene generasjonen etter den andre, har disse trærne vært en del av tilværelsen. I denne artikkelen skal vi presentere noen av dem, men med den rike naturen Klæbu er velsignet med er det naturlig nok bare en liten del vi får med her. Dersom noen av leserne sitter inne med historier tilknyttet noen av disse, eller andre trær, vil vi gjerne at noen i historielaget blir kontaktet.

Trærne er forsøkt aldersbestemt ved å benytte et tilvekstbør som kan bore ut blyanttykke prøver. Teller vi så antallet årringer fra margen og ut til barken på disse prøvene, kan vi finne alderen uten å skade treet.

«Storfuru» ved Langmyran på Nordmarka

Denne furua er riktig en gigant som ruver i terrenget med en tett og fin trekroner som vises på lang avstand. Treet vokser på et sted som er gunstig med hensyn på næringstilgang. Men hvordan skal en få tatt en borprøve helt inn til margen på et tre som måler 4 meter i omkrets ved rota? Jo, det lyktes, men først da det ble boret i en høyde av nesten 2 meter over bakken hvor stammeomkretsen var noe mindre. Det viste seg at borprøven inneholdt 387 årringer i denne høyden, den innerste årringen var med andre ord fra sommeren 1602. Men, som nevnt var dette nesten 2 meter over bakken. Det er vel ikke urimelig å tenke seg at det vil ta fra 10 til 20 år å nå denne høyden, så sannsynligvis har denne furua slått rot en gang i løpet av 1580-åra.

Det er vanlig at tilveksten hos trærne avtar, dvs årringene blir smalere med alderen, men borprøven av denne furua viser

imidlertid enda ingen tegn på nedsatt vekst på grunn av sin høye alder. Det er et imponerende tre, rundt 400 år og fremdeles ingen tegn til aldring.

«Jutulfuru» ved Lysklettvollen på Nordmarka

Trær kan i likhet med mennesker være individualister, og «Jutulfuru» ved Lysklettvollen kan vel regnes blant bygdeoriginale. I likhet med «Storfuru» ved Langmyran ble det her litt problemer med å fastslå alderen helt eksakt. Med en omkrets på 2,48 meter rundt stammen var det ikke størrelsen på treet som var problemet denne gangen. Derimot er det så mye råte i stammen at det lyktes ikke å få en borprøve som går mer enn 20 cm inn i treet. Problemet er forsøkt løst ved å bore ut en prøve fra den nederste greina, som befinner seg i høyde av 2,70 meter over bakken og som viste seg å inneholde 290 årringer, dvs den innerst var fra sommeren 1699. Deretter ble det forsøkt å anslå hvor mange år treet var da denne greina ble dannet. Grunnet skrinne jordsmønn er tilveksten mindre her enn f.eks. ved voksestedet til «Storfuru» ved Langmyran. Ved å undersøke trær i nærheten ser det ut til at det tar mellom 70 til 100 år å nå denne høyden, noe som kan tyde på at «Jutulfuru» stammer fra tidlig på 1600-tallet.

«1700-tallsfuru» på Vassfjellet, gnr. 38, bnr 1

Et tre som mange kjenner til er «1700-tallsfuru» på Vassfjellet med årstallet 1781 innrisset under monogrammet LF (Lars Forseth). Dette treet ruver høyt og majestetisk like ved nordtraseen til alpinanlegget i Vassfjellet, og måler 2,90 meter i stammeomkrets ved rota, og 2,47 meter i brysthøyde. På grunn av trets størrelse måtte borprøven taes i brysthøyde, og på for-

hånd ble det nok forventet at det skulle avsløres en alder som gjorde navnet «1700-tallsfuru» til skamme, men den gang ei. Den innerste årringen i brysthøyde på treet er ikke eldre enn 1709, og med en så rask vekst slo sannsynligvis treet rot rundt 1700.

Dersom en ser litt på størrelsen på treet i dag sammenlignet med året 1781, viser borprøven at avstanden fra margen og ut til årringen fra 1781 er mindre enn halvparten av avstanden fra margen og ut til årringen fra 1989. Det var med andre ord et betydelig mindre omfangsrikt tre Lars Forseth innrisset sitt monogram for over 200 år siden.

«Storfuru», Tulluan søndre, gnr. 37, bnr. 2

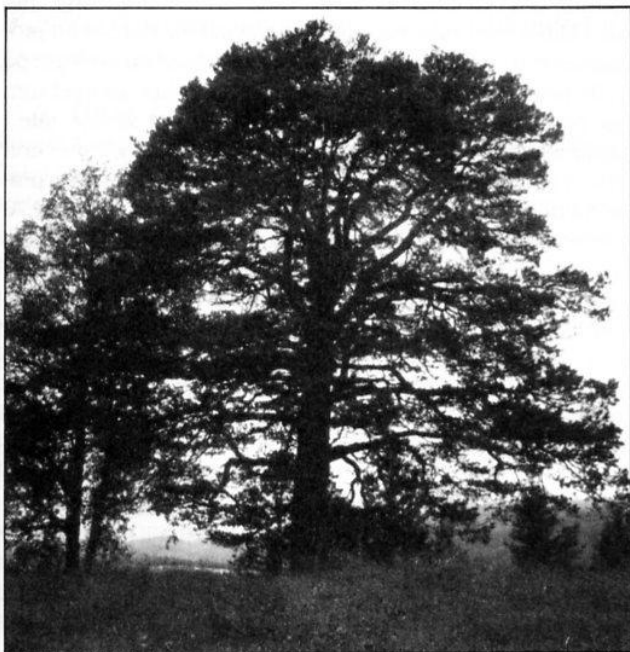
Mange kjenner nok «Storfuru» på Tellugen fra fisketurer på Nidelva, hvor den synes på lang avstand. Den står på et område som har vært oppdyrket gjennom flere generasjoner og hatt rikelig tilgang både på næringsstoffer og lys. Dette har ført til rask vekst, og treet har i dag en omkrets på 2,60 meter i brysthøyde. I samme høyde er innerste årring fra 1843. Fra 1845 og utover får treet en meget stor vekst. Kan dette skyldes at treet er plantet på sin gunstige vokseplass dette året, eller er området ryddet slik at denne fine furua er blitt stående igjen? Dette voksestedet med utsikt over Nidelva kan ha vært en naturlig hvileplass i slåttetiden, og da var det nok fint med ei furu der oppe til å kaste skygge på solrike sommerdager. Plantet eller ikke, furua har vært et kjent landemerke for folk som har ferdes på Nidelva gjennom flere generasjoner.

Storvold, gnr. 19, bnr. 2

Furua på Storvold må vel regnes blant de fineste trærne i bygda. Den har en fin og mektig krone og med sin fyldige barmasse er den synlig på lang avstand. Den måler 3 meter i brysthøyde, og den innerste årringen i denne høyden er fra 1843, med andre ord samme alder som «Storfuru» på Tellugen. På borprøven kan en se at denne furua har hatt god vekst helell sin levetid. Det er også i dette tilfelle en nærliggende tanke at treet enten er plantet eller eventuelt satt igjen etter skogrydding, for også her har det vært dyrket i lang tid.

Furuhaugen ved Ulsethsanden, gnr. 14, bnr. 3

Når en kjører mot byen kan den store furua på Furuhaugen

Furu v/ storvold g.nr. 19, br. nr. 2. Foto: Per Ulseth, 1989

Jutulfuru. Foto: Per Ulseth, 1989

skimtes på venstre side av veien et stykke før en kommer ut av 50-km sonen ved Lysklett. Dette er et av de trær som ruver godt i terrenget. Det måler hele 3,30 meter rundt stammen nede ved rota mens det i brysthøyde er 2,90 meter i omkrets. Treet står på et gunstig voksested med hensyn på lysforhold, og dessuten er det rik næringstilgang ved dyrket mark. Dette har ført til rask vekst, noe som kan konstateres ved de brede årringene, og spesielt tydelig trer varmesomrene 1901 og 1930 fram. Den innerste årringen i brysthøyde viste seg her å være fra 1819.

En interessant historie knytter seg til dette treet. Tidlig i dette hundreåret ble treet forsøkt felt ved at man grov fram og kappet over rotteger. Med det enorme rotsystemet en normalt finner hos store furutrær er dette en arbeidskrevende oppgave, og etter en tids arbeid ble det oppgitt etter at bare en del av rotsystemet var blitt skadd. Ser en imidlertid på borprøven fra furua, legger en merke til at tilveksten er stor til og med sommeren 1903 mens 1904 er meget smal, noe en kan forvente etter at en del av rotsystemet er skadet. Men, allerede i 1910 er veksten normal igjen, og treet har tydeligvis kommet seg etter den ublide behandlingen seks år tidligere.

Furua på Ulseth, gnr. 14, bnr. 1

På høyre side av veien, dersom en kjører mot byen, kan en se en stor furu mot horisonten på Ulseth, like etter 50-km sonen ved Lysklett. Denne furua har en omkrets på 2,30 meter rundt stammen, og borprøven som er tatt 1,10 meter over bakken har innerste årring fra 1838. Også dette treet vokser tett inntil dyrket mark og har nok hatt god næringstilgang, noe som vises på de brede årringene på borprøven. Med denne raske veksten kan en nok anta at treet har brukt få år på å nå en høyde som tilsvarer prøvetagningsstedet, så dette treet slo sannsynligvis rot tidlig på 1830-tallet.

Stabbåsen

På toppen av Stabbåsen kan en fra flere steder i bygda se to store furutrær som står rett opp for hengbrua ved Trangfossen. Voksestedet til disse trærne er en av de virkelig fine utsiktsplassene i bygda. Rett under en ligger Hyttfossen, og videre kan øyet følge Nidelva nordover gjennom bygda, og helt i det fjerne ser en deler av Trondheimsfjorden og Fosenhalvøya.

På disse to trærne, begge med en omkrets på 1,64 meter, ble borprøver tatt ut ca. 30 cm over bakken, og for begges vedkommende var innerste årring fra sommeren 1680. I hele 309 år har altså disse to trærne vært vitne til det daglige liv fra en av de fineste utsiktsplassene i bygda. Den som kunne delt denne plassen i så lang tid hadde nok hatt mye å berette om.

Barndomsminner

Langt tilbake i barndoms år –
ser jeg i minne en gammel gård.
Bak solide vegger fra gammel tid,
en flokk kom til verden som stor skulle bli.

På de velbrukte gulv som var ujevnt slitt
vi lærte å gå våre første skritt.
Snart bablet vi frem våre første ord –
og rundt om i fjøs og i låve vi for.

Og som et ekko fra svunne dager –
er fuggelsangen fra stabburstaket.
Der under møne bygd svala reir –
av naturkrefter det skaptes fleir.

Jeg minnes kvelder jeg sto og så
de henta føde til sine små.
Det skapt en stemning i barnesinne –
som enda levende står i minne.

I den gamle hagen sto rognetrærne –
som ly mot stormen de skulle værne.
Vi dreiv og klatra der mang en gang –
I minne har de sin høye rang.

Den gamle stallen med torv på taket –
iblandt da drømmer jeg meg tilbake.
Jeg graver tunnel i høy på låven –
og under hestene tygger stråen.

Men tidlig fikk vi nok også lære
at livet er ikke bare glede.
At strid for føda det også var –
og arbeidsdagen kan være hard.

I marka for vi og plukket bær –
jeg kjenner stubber og stein og trær –
fra denne plett av den vide jord –
som var min verden før jeg ble stor.

Der oppi Dalan vi gjette sauer –
blandt nyperoser og bjørk som lauer.
Jeg huske kopplamme som het Pelle –
som det var ongan sin jobb og stelle.

Når noe daua var sorgen stor –
om det var gris eller lam som for.
Ned i Lillehaugen vi grov dem ned –
Vi sang og ønska med dem Guds fred.

I torvmyronna da var det styr –
vi lempa lompa fra fugtig myr –
Men i vinterkallen den varma godt –
med stemningsdur i fra spinnerokk.

Så minns jeg kvellan rundt kjøkkenbordet
Da vart det strekka til små og store.
Den gamle lampa – jeg syns jeg ser –
Nå er den borte som alt det mer.

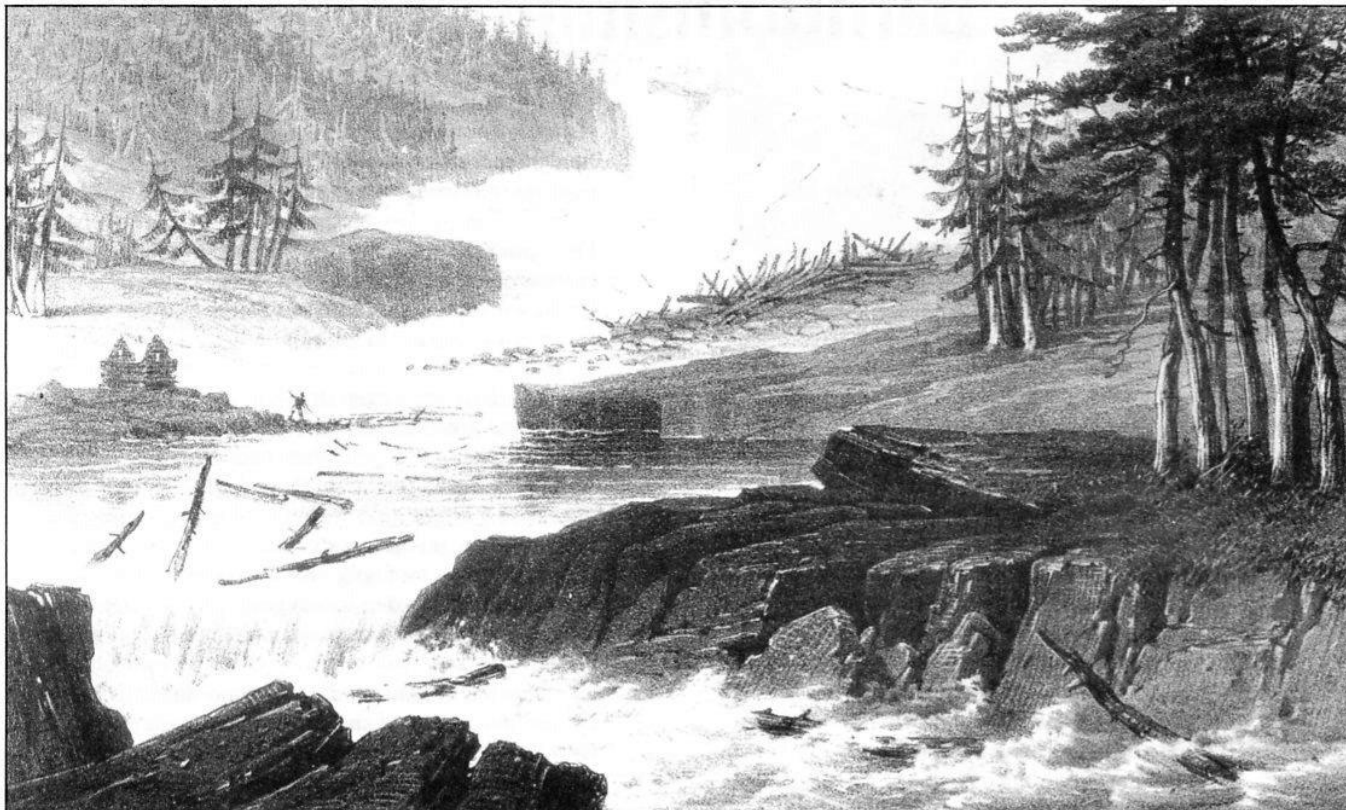
Og så er mor der med potetkaka –
og byggmelsgrauten som ingen vraka.
Der attmed komfyrn – på «veakassen» –
der sovna alltid den minste tassen.

Men barna vokser i takt med tiden –
vår barndomstid er så lenge siden.
Og noen kommer og noen går
hver enkelt tildelt sitt livsmål får.

R.R.S.

Trønderlån

Leirfossen i Nidelva. 1848

Tømmerfløting i Nidelvassdraget var vanlig før 1700-tallet. Tømret ble fløytet ned til Selbusjøen, videre via Bjørsjøen, Nidelva og ble tatt i Trondheim for foredling. Tegningen viser fra fløting ved Leirfossen 1848.

**FORTSATT
BLANT DE
BESTE**

 **KLÆBU
sparebank**

Vivo

O. DEVLE

7060 KLÆBU TLF. 83 26 20

Stoff til historielagets årsskrift
for 1990

Årsskriftet for 1989 er nr. 8 i rekken. At tilgangen på stoff etter hvert blir mindre er vel logisk. Hvis noen av leserne av skriftet har noe å bidra med er vi takknemlig for det. Kanskje er det noen som husker episoder fra krigens dager her i Klæbu, eller andre ting som kan være av interesse. Stoffet sendes til redaktørene i god tid, og senest innen utgangen av september 1990. Send gjerne med bilde, eller kanskje tegning. Maskinskrevne manus foretrekkes.

Skriv ikke alt for langt!

Red.

LITT OM BIDRAGSYTERNE

Prost Arne Skjaanes sen., f. 1895 – d. 1977. Sogneprest i Klæbu 1931–1952, senere prost i Strinda til pensjonistalder.

Ragna Flatjord, f. 1929. Bor på Stubban. Har skriving som hobby og går mye i marka. Medlem av styret i Klæbu Historielag.

Reidun Ræder Svaan, f. i Lensvik 1928. Husmor, hjelpepleier. Litt skriving som hobby.

Unni Woldvik, f. Høiås, f. 10.10.56 i Klæbu og bosatt her. Har tegning og maling som hobby.

Terje Thun, f. 1952 i Trondheim. Bosatt i Klæbu siden 1955. Arbeider som amanuensis ved Universitetet i Trondheim.

John Aas, f. 6.11. 1909 i Meråker. Ligningsfullmektig og bureiser i Klæbu. Nå pensjonert.

Eva Haftorn, f. Hamborgstrøm, f. 25.3. 1928 i Drammen. Bosatt i Målsjøstua, Klæbu siden 1969.

Kalle Sognnes, f. 1945 i Bergen. Magistergrad i nordisk arkeologi i 1973. Har siden 1976 vært konservator og førstekonservator ved Universitetet i Trondheim, Museet.

Leif Østlyng, f. 22.4. 1919. Tidl. småbruker og bygningsarbeider. Hobby musikk og litteratur.

Lars Braa, f. 1930. Bonde på Tulluan, Mettigården, utdannet sivilagronom v/NLH.

Martin Lamvik, f. 1897 i Tingvoll. Lærer, skoleinspektør, Klokker. Forfatter av flere lokalhistoriske skrifter m.v.

Helene Jonassen, f. 1930. Flyttet fra Namdalen til Heimdal 1962. Har utdannelse som husøkonom. Hun tok et kurs på universitetet på Dragvoll 1987/88, hvor hun leste lokalhistorie. Til Semesteroppgaven valgte hun å skrive om trafikken på Selbusjøen og skysstasjonen Brøttem, 1870–1915.

KLÆBU-BOKA BIND I OG II

tilsalgs i Klæbu sparebank. Pris pr. bok, henholdsvis kr 120,- og kr 60,-

De gamle skolehus

Av: Lars Braa

Forseth skole 1931. Foto: Ivar Reitan

I 1989 kunne vi feire 250 årsjubileum for den første grunnskoleloven. I hovedtrekk inneholdt loven bestemmelser om fag, lærebøker, inndeling av skolekretser m.v. Det skulle bl.a. bygges et skolehus i hvert prestegjeld. Adskillige år skulle gå før denne loven ble oppfylt, og den første fastskolen i Klæbu, (som da sammen med Tiller utgjorde et prestegjeld) ble satt i gang på gården Forseth i 1802 med Lars L. Forseth (1757–1839) som lærer.

Den første fastskolen i Sletten rode ble bygd i 1850, og denne skolen ble bl.a. benyttet som øvelsesskole for seminarstudentene. I 1853 ble det vedtatt å bygge skole i Tillermarka for legatmidler. Denne skolen ble reist i 1866. Samme år ble det besluttet å bygge skolehus for Bostad og Fjærem krets, tidlige-

re kalt Nordseth og Uglen krets. Noe senere ble skolehuset på Rønningen bygget, og dette var i bruk helt til 1936.

I 1866 ble skolehuset ved Moen (Lappen) reist, men ble i 1893 flyttet til Forsethdalen, og var i bruk helt fram til 1936, da nye skolehus ble tatt i bruk på Tulluan og Lysklett.

De gamle skolehus er en viktig del av vår kulturhistorie. Men de fleste er fjernet fra jordens overflate. Sjøens skole er det eneste av de eldre skolehus som står igjen og minner om farne tider. Sjøens skole er nå i privat eie og tjener sikkert sitt formål. Skulle det komme på salg igjen, ville det være fristende å foreslå kjøp for plassering på bygdemuseet på Teigrøa.

Vi har behov for levende historie.

ÅRSMØTE 1990

Klæbu historielag avholder sitt årsmøte i Folkets Hus, mandag den 12. mars kl 1900.

Vanlige årsmøtesaker. Kåseri over et aktuelt emne.

Årsmøtet blir dessuten kunngjort i Trønderbladet og ved oppslag på vanlige steder i bygda 14 dager før møtet.

Ole Svaan, formann